

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש

פרשת פינחס

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,

נא לשלוח בקשות למייל pnineeh@gmail.com

פרשת פינחס

ז צריך לדעת למי יאמר, אם לפנחס לא היה צריך לומר אחר כך לכן אמור שכבר אמר שיאמר לו הדברים, ועוד סדר הדברים יגיד שלא כן הוא:

ונראה שנתכוון בזה שיאמר לישראל דברים הנאמרים בענין, והכוונה כדי שיכירו מפעל טוב שעשה להם פנחס ולא ישנאוהו בשביל הריגת הנשיא ובמה שנמשך מסיבתו שחבט המלאך מהם מה שחבט כאומרם ז"ל (סנהדרין פב:) כאשר אבאר בסמוך:

יא **פינחס בן אלעזר וגו'**. צריך לדעת למה הוצרך ליחסו, ואולי שנתכוון שיזכרו אבותיו לטובה, ועוד נראה שנתכוון להשלים ישראל עם אהרן שסבב נפילה גדולה מישראל באמצעות העגל דכתיב (שמות לב) ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן הרי עמד פנחס בן בנו ופדה נפש כל ישראל כאומרם בסמוך ולא כליתי את בני ישראל, ולזה יחסו עד אהרן, ותמצא שאמרו ז"ל במדרש (תדאר"ר פי"ג) שהיה אהרן עומד ומתקן והיה מלמד כל ישראל תורה ומעשים טובים וכו' עד כאן, הא למדת שהיה נחשב על אהרן הקלקול שגרם במיתת עם רב והיה מבקש לתקן מה שנפרץ, וכאן רמז ה' כי פנחס שלם במדה טובה מרובה:

השיב את חמתי. כוונת הודעת דבר זה אולי שבא לומר לו שלא יחשוב שה' השיב את חמתו בלא אמצעות זכות אשר כפה מדת הדין, ויצא מזה שיחשוב משה כי ה' מתנהג בסדר זה, לכן הודיע ה' כי פנחס הוא שהיה סיבה להשיב חמה, והוא אומר **השיב את חמתי** ולא מעצמה שבה:

מעל בני ישראל. פירוש אחר שיצתה החמה והיתה עליהם השיבה מעליהם וזה שבח גדול. עוד נתכוון לומר מעשה הטוב בגדר הפעולה עצמה שהסיר כעס ה' כי הכעם הוא ענף היגון והדאבון ויהיה לה' נחת רוח הרבה מהשבת חמה:

בקנאו את קנאתי בתוכם. דקדק לומר **קנאתי**, גם אמר **בתוכם**, בא לתת כח המשיג בו השבת חמה, ואמר שהיתה באמצעות ג' דברים. הא' שקינא בכבודו ובעצמו וסכן בעצמו כאמור בדבריהם, והוא אומר **בקנאו** בכינוי. ב' שהיתה הקנאה בשביל כבודי לבד לא לאמצעות שום דבר זולתו, וזו היא מצוה שלימה אשר יתרצה ה' בה יותר מכל אשר יעשה האדם, והוא אומר **את קנאתי** בכינוי להמדר ברוך הוא. ג' שלא היתה הפעולה שעשה נעלמת מעיני אדם אלא קדש ה' בתוך קהל ועדה, כאומרם ז"ל (סנהדרין פב.) שהיו כל שבט שמעון סביב לאהל אשר שם דקר שניהם והרג נשיאיהם בפניהם, והוא אומר בתוכם:

ולא כליתי וגו'. צריך לדעת למה כתב הסיבה שהיא בקנאו את קנאתי בתוכם באמצע ב' פרטי המסובב שהם השיב את חמתי ולא כליתי וגו' שהיה לו לומר על זה הדרך בקנאו וגו' השיב וגו' ולא כליתי וגו', או על זה הדרך השיב וגו' ולא כליתי וגו' בקנאו וגו', אכן נתכוון להעיר כי השבת חמה אחר שהיתה על בני ישראל גדר זה לא הושג אלא באמצעות ג' הדרגות עליונות הרשומים בענין כמו שפירשתי בפסוק בקנאו וגו', אבל לגבי מניעת הכליון שאמר ולא כליתי אפשר שהיה גם כן ה' משאיר פליטה לעמו הגם שלא היה במעשה כל ג' מעלות האמורות בענין, ובאמצעות תפילת צדיק וכדומה מהזכות יאמר ה' למלאך המשחית רב וגו', גם לפי מה שפירשתי באומרם השיב את חמתי שהוא דבר טוב בגדר הפעולה מצד עצמה בהכרח לומר הכתוב בסדר זה, כי אם היה אומר השיב וגו' ולא כליתי ואחר כך יאמר בקנאו היה נשמע כי תכלית ענין זה של השבת חמה הוא הנמשך ממנו שלא כילה את בני ישראל ואין מובן שיש מפעל טוב בהשבת חמה מצד עצמה, אבל מאומרם השיב את חמתי ואמר סמוך לה סיבת הדבר שהוא בקנאו וגו' זה יגיד שכבר הודיע תכלית מפעל הטוב:

לב **לכן אמור**. צריך לדעת למה הוצרך לומר לכן אחר שאומר בסמוך תחת אשר קנא שהוא גם כן משמעות מאמר לכן, ובהכרח לומר שהוא לשון שבועה כאומרם ז"ל (שמו"ר פ"ו) אין לכן אלא שבועה דכתיב (ש"א ג') לכן נשבעתי לבית עלי, ועדיין צריך לדעת למה הוצרך לשבועה, ולזה יש לומר כי הוצרך לשבועה לחזק ברית השלום הגם שלא יהיו בניו ראויים לדבר זה יקיים ה' את השבועה:

עוד יתבאר הכתוב על פי דבריהם ז"ל (זבחים קא:) שאמרו כי קודם מעשה זמרי לא נתכהן פנחס לפי שהיה מצוי ולא נמשח ואחר שעשה קנאתו היתה לו הכהונה, והנה יש באופן זה ב' דרכים, א' הוא דרך מחילה, והב' דרך מתנה, דרך מחילה הוא שימחול לו ה' הקנס שקנסו שלא נמשח בזמן משיחת הכהנים, ודרך מתנה הוא שיתן לו הכהונה מחדש כדרך שנתנה לאהרן הגם שאביו ואחיו לא היו

כהנים, וכפי הדין יש הפרש בין אם יהיה הדבר דרך מחילה לדרך נתינה, דרך מחילה אינה צריכה קנין ודרך מתנה צריכה קנין וכל עוד שלא קנו מידו לא זכה המקבל במתנה אלא במה שכבר הגיעו:

עוד יש בדרך מתנה ב' רעות מה שאין כן אם תהיה דרך מחילה, כי בדרך מחילה אם ימחול לו על הקנס ויחזור לכהונת אהרן אף הוא בטלו המעוררים על כהונתו כדרך שבטלו על כהונת אהרן שממנו בא, מה שאין כן בדרך מתנה שישנם למעוררים עליו כדרך שהיו על אהרן בתחילה, ומה גם שהיה להם שנאה עמו לסיבת הריגת הנשיא וכו', ב' שבדרך מתנה יש מקום לומר שהדבר חידוש ואין לך בו אלא חידושו, מה שאין כן אם יהיה בדרך מחילה וחוזר לכהונת אהרן שחוזר הדבר לשורשו וצאצאיו כמותו, נמצאת אומר כי בג' דרכים דרך המחילה הוא הנאות מדרך המתנה, א' שאין צריך קנין. ב' שאין לחוש למעוררים. ג' שתהיה נמשכת לו וליוצאי חלציו:

והנה האדון ה' נראה בעיניו ברוך הוא לרומם מעלת פנחס לעשות הדבר בדרך מתנה שיהיה כהן מצדו ולא מצד הענף שבא ממנו לתפארת לו, והוא אומר **הנני נותן לו** בדרך מתנה, ותקן אלהי עולם כל הג' דברים שיש בהם פקפוק כשהיה דרך מתנה כמו שאמרנו, כנגד מה שאמרנו מתנה צריכה קנין אמר לכן לשון שבועה, וכנגד חשש המעוררים אמר **הנני נותן לו את בריתי שלום**, וכנגד מיחוש שאין הדבר אלא לפנחס וחידושו הוא אמר **והיתה לו ולזרעו אחריו** וגו' שמתנה זו נתקיימה בידו בשבועה מפי הבורא שתהיה לו לשלום ולזרעו אחריו כהונת עולם, וכבר העירותיך בב' ובג' מקומות שהכהונה היא נפש הנקראת כן במקום הנשמות, והבטיח ה' את פנחס כי ישתלשל בזרעו ענף זה הקדוש הנקרא כהונה, והוא סוד אומרו כהונת עולם:

ג **תחת אשר וגו' ויכפר וגו'**. נתן טעם למה שבחר לו יה לזכות הכהונה לפנחס בתורת מתנה מה' ולא מכח אביו, אמר **תחת אשר קנא לאלהיו** הוא עשה לאלהיו וחש על כבודו גם אלהיו ירוממהו באין צורך לו ליהנות ביקרו מיקר אביו, וכנגד מה שאמר שתהיה לו שלום וגם תהיה לזרעו וגו' אמר **ויכפר על בני ישראל** פירוש שעשה שלום בין ישראל ובין אביהם שבשמים והניח לישראל מחמת מלך מלאכי מות לזה יהיה לו ברית השלום מהם, וכשם שההטבה אשר הטיב בכפרת בני ישראל היא הטבה נמשכת שכל דור ודור הבא בא מכח הראשונים אשר כיפר עליהם ולזה כמו כן תהיה נמשכת הטבתו גם כן והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם:

ובדרך רמז יתבאר על פי דבריהם ז"ל (במד"ר פכ"א) שאמרו פינחס הוא אליהו אשר הוא עתיד לבשר עם בני ישראל בגלות האחרון, וכאן הודיע הכתוב במה זכה למעלה זו להשיב לב בנים על אבות, ואמרו ז"ל (עדיות פ"ח מ"ז) אין אליהו בא אלא להרבות שלום בעולם, והוא אומר **פינחס וגו' השיב וגו' בקנאו** וגו' כפל לומר ב' קנאות לרמז לקנאה שקנא בזמן זה ולקנאה שקנא פעם ב' בימי אחאב כאומרו (מ"א י"ט) קנא קנאתי לה', גם שם כפל לומר קנא קנאתי לרמז לב' קנאות א' בימי משה וא' בימי אחאב, לכן אמר **הנני נותן לו את בריתי שלום** שהוא הברית שכתת עם האבות לתת להם עשרה עממין, וזה יקרא ברית שלום כי אז יהיה שלום בכל העולם דכתיב (ישעי' יא) ופרה ודוב תרעינה וגו' לא ירעו ולא ישחיתו וגו', ברית זה יהיה לו כי הוא זה אשר יעשה את הדבר הזה והשיב לב בנים על אבות וגו' דכתיב (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליהו וגו', ולזה דקדק לומר **הנני נותן לו** בפרטות ולא שתף עמו זרעו, ואחר כך אמר ברית הכהונה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, וגמר אומר **תחת** פירוש ב' יעודים אלו הם כנגד ב' דברים שעשה, ברית שלום תחת אשר קנא לאלהיו כאן רמז במה שקנא בימי אחאב על שעזבו אלהים והיו עובדי עבודה זרה, והוא מה שדקדק לומר **לאלהיו** שנתקנא על עבודה זרה שעליה נאמר (דברים ו) כי אל קנא וגו' עד שאמרו כל העם (מ"א י"ח) ה' הוא האלהים וגו' לזה גם כן הוא יבשר ביום ההוא אשר יהיה ה' אחד ושמו אחד שהוא גם כן סוד ה' הוא האלהים, ואמרו **ויכפר וגו'** הוא כנגד יעוד והיתה לו וגו' ברית כהונת כי זה הוא לו חלק אשר כפר על בני ישראל כמו כן יהיה תמיד מכפר עליהם, על דרך אומר (ויקרא ד) וכפר עליו הכהן:

יד **ושם איש ישראל**. קשה ממה נפשך אם חפץ ה' לגלות המוכים היה לו להזכירם בשעת מעשה כשאמר (כ"ה ו') והנה איש מבני ישראל שם היה מקום להזכירו ולומר והנה איש וגו' זמרי וגו', וכשהזכיר גם כן המדינית היה לו להזכיר שמה, ואם תורה כסתה עליהם כדרך שכסתה על המקושש בשבת למה נמלך להזכיר שמה והוצרך גם כן להוסיף עוד תיבות יתירות בתורה שאם היה מזכיר שמה למעלה לא היה צריך לומר פ"ב ושם איש וגו' ושם האשה וגו':

אכן הנה האדון ברוך הוא אינו חפץ לזלזל אפילו ברשעים לפרסם מי בעלי דברים המתועבים, ומקושש יוכיח, גם במה שלפנינו תראה שלא גילה אותם בשעת מעשה אלא דוקא אחר שהזכיר שבו

פנחס אשר פעל ועשה מהמפעל הטוב שקנא לה' וכפר על בני ישראל זכר גם כן כי לא קנא באדם פחות אלא באדם גדול נשיא בית אב עם האשה ראש הקליפות ואביה מלך כאומר ראש אומות בית אב ונתעבה במיתה בזויה לעין כל, ובכל כיוצא בזה שמו יתברך מתקדש, לזה יחסה לומר בת מלך היא, והגם שיש זלזול לאיש ישראל לא יגרע מצדיק עינו כדרך אומר (משלי י) זכר צדיק לברכה הגם ששם רשעים ירקב באמצעות כן, ואולי כי להודיעך בא הכתוב שלא השיג השבת החמה וכו' אלא באמצעות דבר זה שעשה הקנאה בנשיא ונתקדש שמו קידוש גדול ונכנעה כח הס"מ ומאם העון כל כך בעיני כל בזה השיב חמה ויכפר וגו' אבל זולת זה הגם שהיה מקנא לה' באדם הדיוט לא היה משיג כל הדרגות הרשומות, ודקדק לומר **ושם האיש** ולא הספיק במאמר ושם המוכה וגו' לפי דרכינו ירצה לשון חשיבות לומר כי היה חשוב ומעולה בישראל ועל כל זה לא נרתע צדיק זה מעשות בו מעשה הנפלא, עוד נראה כי טעם שלא הזכיר ה' שמו למעלה לפי שעדיין לא עשה מעשה אלא חשב לעשות, וכל עוד שלא עשה לא תבזהו התורה להזכיר שמו, ואחר שכבר עשה מעשה פרסם ה' שמו כי מצוה לפרסם הרשעים:

המוכה אשר הוכה וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר **המוכה אשר הוכה** ולא הספיק באחת מהנה, גם צריך לדעת למה שינה הכתוב מטבע המאמר שהתחיל לדבר בו כשהזכיר שם ישראל שהקדים לומר איש ישראל ואחר כך אמר המאורע המוכה וגו' וכשהזכיר המדינית הקדים המאורע ושם האשה המוכה ואחר כך אמר המדינית:

אכן יתבאר הענין על פי דבריהם ז"ל (ברכות יח:) שאמרו שהרשעים בחייהם קרויים מתיים, והטעם הוא לפי שכח הרע שהוא בחינת המת דבוקה בהם, וכבר כתבתי בכמה מקומות כי השם שיקרא בו האדם הוא שם הנפש, וה' שם שמות בארץ כאומרם ז"ל (שם ז:) אל תקרי שמות אלא כו', וכשאדם חוטא נפגמה נפשו בדביקת הרע בחינת המרקב, והוא אומר (משלי י) ושם רשעים ירקב, ולזה היה רבי מאיר בודק בשם (יומא פג:) לראות אם בעל נפש ישרה הוא, והנה זה אשר בעל ארמית השחית נפשו בפגעו בה והנה הוא מוכה מכת מות קודם שהרגו פנחס, והוא מה שנתכוון הכתוב לומר **ושם איש ישראל המוכה אשר הוכה וגו'**, כנגד הכאת הנפש אמר ושם איש ישראל המוכה שמעת אשר געל נפשו ובא עליה הוכה מכת נפש הישראלית שהיא כינוי נפש קדושה הנקראת ישראל, וכנגד הריגתו שהרגו פנחס אמר אשר הוכה את וגו' כאומר (כ"ה ח') וידקור את שניהם, או על זה הדרך המוכה פירוש שהכהו פנחס, **אשר הוכה את המדינית** הוא הכאת הנפש שרשם בתיבת איש, וידויק על נכון גם כן אומר **הוכה את המדינית**, כי לפי ששכב אותה הוכה בנפשו, וכפי זה שיעור תיבת אשר הוכה פירוש שכבר הוכה את המדינית פירוש להיותו אתה:

עוד רמז באומר **את המדינית** על דרך אומר (בראשית לט) ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה ואמרו ז"ל (יומא לה) לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה לעולם הבא, והוא אומר **הוכה את המדינית** שהכאתו היא שיהיה אתה עמה בעולם הבא כי מן הסתם מת שלא מתוך תשובה שהרי דקרו בשעת מעשה, ובזה נתיישב מה שדקדקנו למה כפל המוכה אשר הוכה, גם טעם שהקדים לומר איש ישראל קודם אומר המוכה כדי שיהיה חוזר אומר המוכה על השם לומר שההכאה באה לו גם בשם איש ישראל שהיא ענף הקדושה, ולזה כשהזכיר המדינית לא הזכיר בה אלא הכאה אחת דכתיב ושם האשה המוכה גם לא הקדים זכרונה קודם זכרון ההכאה כי בחייה קרויה מתה ושמה מוכה ועומד כרשום בתיבת מדינית, וכבר כתבנו בכמה מקומות כי שם עובדי כוכבים ומזלות הוא שם הקליפות שכולן הם בחינות המיתה:

עוד יתבאר על זה הדרך על פי מה שקדם לנו מדברי המקובלים שלא ידח נדח מכל ניצוצי הקדושה וכלן לבסוף יזכו למקום שממנו באו והגם שיריע איש ישראל אף יצריח נפשו סוף כל סוף יחזור לשורשו, והוא אומר **ושם איש ישראל** הרי שאפילו אחר מעשה בשם ישראל יכונה הא למדת שלא נעקר משורשו, **המוכה** פירוש שהכה פנחס מודיעך הכתוב שלא הוכה באבדון נפשו אלא אשר הוכה את המדינית פירוש אותו החלק הרע שנדבק בו מאת המדינית שיתכנה אליו שם הכאה הוא שהוכה ומת באמצעות הכאת פנחס, הא למדת שיצא הפסדו מה שהפסיד בעבירה נפרע ממנו העון בהכאתו של פנחס שהרגו ומיתתו כפרתו. או על זה הדרך שלא הוכה בנפשו אלא כשהיה עמה אבל אחר שנבדל ממנה לא נשאר בו רושם החטא כי הוא נבדל במיתה ומיתתו טהרה נפשו, ובזה נתן טעם למה קראו איש ישראל כי אחר הריגה בשם ישראל יכונה, זה כתבתי אם אפשר:

טו) המדינית. אמר בה"א הידיעה, נראה לומר כי לא היתה אשה אחרת מדינית במופקרות זולתה, ולזה גם כן בפרשת בלק (כ"ה ו') כשהזכיר ויקרב אל אחיו אמר את המדינית בה"א הידיעה לומר אותה מדינית שהיתה במופקרות, וכפי זה לא הפקירו מדין בנותיהם, ואם היו המדיניות במופקרות

היה ה' מצוה עליהם להורגם, וכן תמצא כשאמר הכתוב (שם א') ויחל העם לזנות אל בנות מואב, הא למדת כי המופקרות מואביות היו, וטעם שלא הפקירו מדין בנותיהם, לפי שלא היו בטוחים מהם כמואביות כמו שכתבתי למעלה (כ"ד י"ד) בפסוק אשר יעשה וגו' באחרית הימים, וזו שיצתה טעמה בצדה להיותה בת בלק השונא הגדול אשר שכר עלינו את בלעם בן בעור וקבל עצתו והפקיר בתו, מה שאין כן אנשי מדין קטן וגדול לא הפקירו:

ובזה מצאתי נחת במאמר חז"ל (במד"ר פכ"א) שאמרו כי צור שנהרג עם נסיכי מדין הוא בלק ובשביל שהפקיר בתו הורידוהו מגדולתו שהיה ראש לכלם דכתיב ראש אומות ועתה מנאו ג' למלכי מדין, וצריך לדעת מי גילה סוד זה כי צור הוא בלק, ולדברינו יש טעם נכון לומר כן, כיון שלא מצינו אלא מדינית אחת כאן הבן שואל מה נשתנית מדינית זו שיצתה מכל בנות מדין, אלא ודאי כי הוא זה בלק אשר שכר עלינו בלעם ויעצו וקיים עצתו בבתו והוא צור שזלזל בכבודו לקיים עצה רעה של בלעם, ואולי שלא רצו מואב להפקיר בנותיהם עד שקדם בלק שהיה אז מלך עליהם והפקיר בתו, והגם שכתבתי למעלה שלא עמד במלכותו אחר שהודיעם בלעם שלא יריעו ולא ישחיתו למואב, תיכף ומיד קיים העצה והלך לו לעירו ובה הפקירו מואב בנותיהם, וזולת זה איך יתכן שישתנה צור מכולן:

אלא שבא לידי מדרש (ילקוט מטות) וזה לשונם הן הנה מלמד שהיו מכירין אותם ואומרים זה לזה זו היא שחטא עמה פלוני עד כאן, כפי מדרש זה לא אחת ולא שתיים היו, ואפשר לומר שמדין לא הפקירו מבנות הגדולים אלא מהמוניהם ולזה הורידו בלק שהפקיר בתו והוא היה מלך, ולדרך זה אומרו **המדינית** פירוש המכובדת שבכולן שלא יצאה ממדין בת מלך אלא היא, ולדרך זה יתאמת לנו מה שפירשתי בסוף פרשת בלק שישראל לא היו מכירין אותם שהרי היו שם מדיניות הרבה, ולא אמר הכתוב (כ"ה א') אלא ויחל העם לזנות אל בנות מואב ולמה לא הזכיר גם בנות מדין, הא למדת שהיו כלן בעיניהם בנות מואב שזולת זה היו הורגים אותם מתחילה ויטלו ממונם או לבסוף אחר מעשה פנחס היה להם להרוג בנות מדין אלא שהיו כל הנשים בחזקת בנות מואב:

במדין הוא. מאמר זה קשה המשמעות, אם כוונתו לומר שהוא ראש אומות של מדין היה לו לומר ראש וגו' בית אב למדין, כי שיעור תיבת במדין הוא משמע שמודיענו מקומו ואין ידוע הכוונה בזה. ונראה שהכוונה היא לפי שאמר צור ראש אומות על בלק יאמר האומר והלא בלק מלך מואב היה שהמליכוהו עליהם, לזה הודיעך הכתוב ואמר לא כמו שאתה חושב שנשאר מלך למואב אלא כבר נגרש מהם וחזר למקומו, והוא אומרו **במדין הוא** פירוש באותו מצב שהיתה מופקרת בתו היה במדין, ועיין מה שפירשתי בפסוק (כ"ד כ"ה) וגם בלק הלך וגו':

יז צרור את המדינים וגו'. צריך לדעת למה כפל **צרור והכיתם**, ורז"ל הרגישו ואמרו (במד"ר פכ"א) כי נתכוון בזה לומר שהגם שצוה ה' (דברים כ') כי תקרב אל עיר וגו' לא תשחית את עצה וגו' זו אומה קלה ובזויה להשחית את עצה וגו' עד כאן, וצריך לדעת מה נקמה היא זו למדין ואדרבה היה להם לקיים, (שם) ואכלת את שלל אויביך שזה הוא להם יותר נקמה ודאבון נפש, וכיוצא בזה מצינו בקללות התורה (ויקרא כו) ואכלוהו אויביכם:

עוד צריך לדעת אומרו **כי צוררים** למה הוצרך לנתינת טעם, ולפי דברי רז"ל שאמרו שבא לומר ישחיתו עצה וכו' יש לנו מקום לומר שבא לתת טעם לביטול מצות לא תשחית וגו' במקום הזה כי צוררים, ובתנחומא אמרו וזה לשונם צרור וגו' למה כי צוררים וגו' מכאן אמרו הבא להורגך וכו', ולדברי תנחומא בא הכתוב להודיעך משפט הבא וכו' וזה דרך דרש:

ונראה לפרש בהעיר למה צוה ה' מצוה זו שלא בזמנה, כי מצינו שאחר כך הוצרך ה' לצוות לומר (ל"א ב') נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים הא למדת כי מאמר זה לא היה בזמן הנקמה:

אכן נתכוון ה' במאמר זה לתקנתם של ישראל, לפי שכל אשר יטעום טעם חטא הטבעי השולט באדם שלא לרצונו לו יהיה שלא טעמו אלא בבחינת החושב קשה הוא להפרידו, וכמו שהארכתי בפרט זה בפרשת אחרי מות (ויקרא יח) בפסוק כמעשה ארץ מצרים וגו', וכל עוד שלא נפרד, מהחוטא תאות הדבר ותשוקתו אליו הוא מושלל מהכפרה, וכמו שפירשתי בפרשת בראשית במה שאמר הכתוב (שם ד') ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו, ומה שלפנינו עם בני ישראל טעמו עריבת הזנות מהם במעשה מהם במחשבה, גם נדבקו בפעור דכתיב (כ"ה ג') ויצמד ישראל לבעל פעור ואמרו רז"ל (במד"ר פ"כ) שנעשו כצמיד וכו' עד כאן, וחפץ ה' לרפאותם בעצת ה' הנכונה כדי לסלק מעליהם המגפה, שהלא תמצא שהיתה המגפה בישראל עד אשר ספו תמו כל הנצמדים לבעל פעור דכתיב (דברים ד) כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך, ובהכרח אתה לומר כי לא על הכ"ד אלף

שאמר הכתוב (סו"פ בלק) ויהיו המתים וגו' ארבעה וגו' הוא אומר שאלו היו משבט שמעון ומתו על שרצו לשלוח יד בפנחס כמאמרם ז"ל (במד"ר פ"כ) והכתוב אומר אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו וגו' הא למדת שהשמיד גם כל הזונים לבד הכ"ד אלף, גם ממה שאמר הכתוב כאן המוכה ביום המגפה על דבר פעור זה יגיד שמתו מישראל לבד אותם שמתו בשביל פנחס שרצו לשלוח בו יד:

והגם שנשכיל בעיקר הסיבה אשר סבבה מעשה פנחס, לא היה אלא זנות זמרי כי לא הרג פנחס לזמרי על עבודה זרה, אלא ודאי שהמגפה היתה שולטת בזונים, והגם שאמר הכתוב ויכפר על בני ישראל, פירוש שלא כילה כל העם מהם בשביל מחשבת עבודה זרה מהם בשביל הערבות ולעולם ה' לא ויתר על הזונים ויעץ ה' ואמר צרור את וגו', הכוונה בזה להקדים לשנוא המחטיאים גם להתעיב הערב והטוב הבא מהם לאבד כל עץ נחמד וכל מעיין מתוק וכל טוב הבא מהם על אשר גרמו להם עשות רע, והוא על דרך אומרו (תהלים קל"ט) הלא משנאיך ה' אשנא פירוש משנאיך כאלו אמר משנאיך שגורמים לשנאת בחור בטוב כדרך שדרשו ז"ל (שבת קיד:): בפסוק כל משנאי אהבו מות אל תקרא וכו', ובאמצעות מחשבה זו תהיה מתרחקת תאות העבירה מהם ותהיה להם לזרה כי על העבר שונאים הסובב ויולד בהם טבע אלהי, ומדה זו מדה סגולית היא לחפץ בחיים, ובזה יתכפר עון הקודם במחשבת עבודה זרה גם בארס תאות הניאוף ולא יהיה בהם נגף:

והוא מאמר הכתוב **כאן צרור את המדינים** פירוש יהיו לכם בגדר צר ואויב לשנאתם ולשנא כל הערב מהם להשחית עצם ולקלקל מעינותיהם זה תמורת מה שהתאוו להם, וזו היא אחד מתקוני התשובה, ואמר **צרור** לשון הווה פירוש יגבירו בהם השנאה עד גדר שיהיה נקבע בהם טבע הצרירות, ואמר **והכיתם** אותם פירוש תחכו ליום נקם שתכו אותם, ולזה לא אמר והכו אותם כי אין זמנו עתה, ואמר כי **צוררים** וגו' הכוונה בזה לומר תנאי הוא הדבר שהשנאה ואויבות שתהיה לכם לא על שסבבו נפילה מישראל שאם כן נאבדה הכוונה של תיקון החטא אלא כי צוררים הם וגו' **על דבר פעור** אשר החטיאו אתכם בעבודה זרה **ועל דבר כזבי** וגו' שגרמו לכם להכשל בזנות, וטעם שתלה פרט זה בכזבי לבד לפי שהיא בת מלך והזכיר הגדולה, גם לפי שזנותה היה בפרסום, ואפשר שעל פיה היו כל המופקרות:

עוד אפשר שלזה נתכוון הכתוב במאמר **בת נשיא מדין** שלא היה צריך שכבר אמר בסמוך כזבי בת צור וגו', אלא בא לומר שלהיותה בת מלך יתפסו בשבילה כל האומה, ודקדק ואמר **אחותם** לומר הגם שיציאתה היתה ממואב אחותם פירוש אחותם בעצה שבעצתם של מדין יצתה ויחשב הדבר על כלן, ואומרו **המוכה** לומר שמסרה נפשה עליהם כאח על אחיו, ואומרו **ביום המגפה** וגו' פירוש המגפה שהיתה על דבר פעור הא למדת שביום עצמו נגף ה' ההולכים אחר פעור לבד מהכ"ד אלף שאמר הכתוב שאותם היו כלן משמעון שמתו בשביל פנחס, והכוונה בעיקר המאמר להעירם בשנאה טבעית שהיו סיבה לחרות אף ה' בעם, ואין לטעות שהכוונה בזה היא שישנאום בשביל המגפה, שכבר אמר כי צוררים וגו' שלא יצררו אותם אלא על דבר פעור וגו':

[במדבר פרק-כו](#)

א **ויהי אחרי המגפה וגו'**. צריך לדעת למה עשה תחילת פרשה באמצע הכתוב, ולפי מה שכתבתי למעלה יש טעם נכון, שנתכוון בזה לומר כי באמצעות מצות צרור וגו' כדרך שפירשנו תקנו מחשבת עבודה זרה והטו עצמם לטבע האלהי ובזה ויהי אחרי המגפה פירוש נסתלקה המגפה שהיתה בישראל באמצעות תיקון זה אשר צוה ה' עשות, ולזה התחיל הפרשה באמצע הכתוב לומר כי מאמר אחרי המגפה מקושר עם מה שלמעלה ממנו, וטעם שלא עשאו פסוק בפני עצמו, נתכוון גם כן לקשרו למטה שאחר המגפה אמר ה' וגו' שאו וגו', נמצאת אומר כי מאמר ויהי אחרי המגפה משמש למעלה להגיד ענין אחד, ולמטה להגיד ענין אחר:

עוד נראה לתת טעם שהתחיל הפרשה באמצע הכתוב על פי דבריהם ז"ל (ילקוט) שאמרו וזה לשונם ויהי אחרי המגפה שאו את ראש וגו' זה הוא שאמר הכתוב אם אמרתי מטה רגלי וגו' בשעה שקבלו ישראל התורה נתקנאו אומות העולם וכו' אמר להם הקדוש ברוך הוא הביאו לי ספר יוחסין שלכם וכו' כשבאו לשטים קלקלו וכו' אמרו האומות העטרה שהיתה בידם בטלה שיום הם לנו זקפן ה' שנגף כל מי שנתקלקל והעמידן על טהרתם עד כאן, לפי זה יש טעם בהפסקה באמצע הפסוק להעיר שהמאמר קשור גם עם מה שלמעלה בענין רעות אשר גרמו מדין על דבר פעור ועל דבר כזבי וגו' וגם **ויהי אחרי המגפה** פירוש לשון צער, והוא מה שרמז בפסוק מטה רגלי שהיו אומות העולם מזלזלים בהם שניטלה העטרה שהיתה בידם, וזלזלו זה לא נחלט מישראל כשנסתלקה המגפה מהם עד שמנאם ונמצאו כל אחד מכיר אבותיו עד השבט אז נשאו ראש, והוא אומר **ויהי** לשון צער גם אחרי המגפה,

ולזה ויאמר ה' וגו' שאו, ולא החליט להפסיק לעשותו פסוק בפני עצמו וערבו עם מה שלמטה ממנו לומר כי בשביל מה שרמוז בתיבת ויהי שהוא זלזול האומות הוא שאמר ה' שאו וגו':

עוד יש לתת טעם שהתחיל הפרשה מאמצע הכתוב על פי דבריהם ז"ל (במד"ר פכ"ג) שאמרו וזה לשונם כשיצאו ישראל ממצרים ונמסרו למשה נמסרו במנין כשקרבו למות החזירים במנין עד כאן, והוא מה שנתכוון בהתחלת הפרשה ויאמר ה' אל משה וגו' לומר כי בלא טעם אחרי המגפה יש טעם במנין זה כדי להחזירם במנין כאמור, אלא שהיתה גם כן סיבה אחרת שהיא אחרי המגפה, ונמצאו שתי סיבות המנין נרמזות באמצעות התחלת פרשה באמצע הכתוב:

ג **ידבר משה וגו' בערבות מואב וגו'.** יש להעיר למה הוצרך לומר **בערבות מואב**, ואם יש צורך בהודעה זו היה לו להזכירו במצות ה' כשאמר ויאמר ה' וגו', ואולי שנתכוין למה שאמרו ז"ל (שם) משל לרועה וכו' כי בהיותם בערבות מואב על ירדן יריחו נגמרה שמירת רועה נאמן והחזירים בחשבון, ולזה גם כן הקדים הכתוב לומר בתחלת הפרשה **ויהי אחרי המגפה** להעיר שאפילו אחר שהיה בהם המגפה באו לכלל חשבון הראשון, ולטעם זה לא אמר הכתוב ענין זה במצות ה' כי דבר זה נוגע למשה להראות שלא הפסידו הצאן על ידו, ואם תאמר והלא רואני כי ה' אמר אליו שאו את ראש, אין כוונתו במאמר זה לקבלם במנין, כי לכשיהיו נמצאים חסרים הרבה אין לו טענה עליו שאינו דומה למציאות הרועה, אלא היתה כוונת ה' כדרך שאמרו ז"ל משל לרועה שנכנס זאב לעדרו והרג בהם וכו', ומצא משה דרך לעשות חפצו בזמן שהיה צריך למנותם, ואמרו תיבת **לאמר** במקום זה שאין להם למי יאמרו, פירוש שאמר להם המכוון הרמוז בערבות מואב שהוא רוצה להחזירם במנין כדי שידעו שלא חסרו ממנינם הראשון על ידו. או ירצה כי הוא מונה אותם על פי הנאמר לו מה' ולא מלבד לבד הוא מונה אותם:

ד **מבן עשרים שנה.** צריך לדעת למה לא הזכיר המספר שעליו חוזר מאמר מבן עשרים, ואם סמך שעל המספר הוא אומר כאמור בסמוך, אם כן גם מאמר מבן עשרים וגו' היה לו לסמוך שהוזכר בסמוך ולא יצטרך להזכירו, ולפי מה שפירשתי בפסוק שלפני זה שבא המספר בערבות מואב גם כן להראות שלא חסרו על ידו יתחייב הדבר למנות גם הקטנים שזולת זה אין שבח שלא חסרו כי לעולם חסרו אלא שגדלו הגדיים ונעשו תישים, ויש מקום לומר כי לכלן מנה, לזה אמר מבן כ' שנה, ונתן הכתוב טעם לדבר **כאשר צוה ה'** כי אם היה הדבר מצד משה לבד להחזיר הצאן במנין ולא היה דבר ה' אלא לצותו על הדבר דכתיב שאו את ראש וגו' לא היה משה מונה את ישראל לרצונו הגם שיהיה לו טעם בדבר, לזה לא מנה אלא מבן עשרים כאשר צוה וגו':

ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים. אין ידוע הכוונה במאמר זה, וראב"ע אמר כי ירצה לומר שהיו בספורים רבים מיוצאי מצרים, ואין טעם למה יודיע הכתוב ענין זה, ועוד ודאי שאני יודע שהיו בהם מיוצאי מצרים שלא נגזרה גזירה אלא על היוצאים מבן עשרים, ואולי שכוונת הכתוב היא להודיעך שנמנו ונמצאו בני ישראל כמספר היוצאים מארץ מצרים לא כמספר שבפרשת במדבר, ששם היו שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים ומספר זה עלה לשש מאות אלף ואלף ושבע מאות ושלושים שחסר למספר במדבר, ואין חיוב על משה אלא להחזיר במנין שהופקדו אצלו בתחלה והנה הוא מספרם שלם, ושיעור הכתוב הוא על זה הדרך ובני ישראל עלה מנינם למנין היוצאים וגו' ולא למטה מהם. או ירצה על זה הדרך כי מספרם היה כסדר מספר היוצאים מארץ מצרים שמנו למשפחות דכתיב (בראשית מו) בני ראובן חנוך ופלוא בני שמעון ימואל וימין וגו', כמו כן מספר זה היו מונים למשפחות כרשום בענין ולא כדרך שנמנו במדבר סיני שלא הוזכר שם פרטי המשפחות:

ה **משפחת החנוכי.** רז"ל (ילקוט) אמרו וזה לשונם אמר רב אידי ה"א בריש דתבותא וי"ד בסופה יה מעיד עליהם שהם בני אבותיהם ומה טעם שבטי יה עדות וגו' עד כאן:

וראיתי לתת טעם למה נקבע בהם השם שלא כסדרו ה"א בתחלה וי"ד בסוף, בהקדים דבריהם ז"ל (תיקונים י') כי כללות נשמות ישראל הם מכסא כבודו יתברך אשר יקרא היכל קדשו ויתכנה בשם אדנ"י, וכפי מה שקדם לנו מאנשי אמת (טוש"ע או"ח סי' ה') כי יתחייב כל המוציא מפיו הזכרת השם לכוין לאותיות המוזכרות בפיו והנעלמות במחשבה, המוזכרות שם אדנ"י, והנעלמות שם הוי"ה, גם יכוין לשילוב האותיות שהוא סוד ה' בהיכל קדשו (תהלים יא), ומעתה בהשתלב ב' שמות יעמדו יחד ב' אותיות ה' י' ה"א קודם ליו"ד, והם האותיות הנרשמות במשפחות בית ישראל החנוכי הפלואי שקודמת ה"א ליו"ד שהם אותיות חותם ה' בהיכל קדשו ויבנה משניהם שם י"ה הרמוז במאמר שבטי יה:

טו **הוא דתן ואבירם וגו'.** צריך לדעת מה בא ללמדנו במאמר זה, ואם להודיע כי הנה האמורים במעשה קרח דבר פשוט הוא שאין לטעות שהיו דתן ואבירם אחרים בני אליאב אחר. ועוד מעיקרא לא היה לו להזכירם והיו כלא היו כשאר המשפחות שספו תמו ולא נמנו. עוד למה האריך בדברים אלו אשר **הצו וגו' בהצותם** על ה'. ונראה כי לא בא הכתוב כאן אלא לומר שהן הנה היו סיבה לכל מעשה קרח, כי יחפוץ ה' לפרסם הרשעים שהם סיבה לרשע הנעשה, והוא אומרו **הוא דתן וגו' אשר הצו וגו'** פירוש את אחרים על ה' ומשה עבדו, וכן פרש"י, הא למדת שהם המחטיאים העדה הנועדת, ואפשר שגם את קרח הם החטיאוהו, והגם שאמר הכתוב ויקח קרח שנראה שמעצמו עשה, אפשר שהיה למה שקדם לו מהם ולעולם הם הצו אותו. ואומרו **ותפתח וגו'** אחר שהדברים כבר כתובין בפרשת קרח, נתכוין לומר שגם בליעת קרח ואכילת האש ר"ן איש הם היו סיבה למאורע מתחלה ועד סוף, הא למדת שהגם שנקהלו היהודים על משה ועל אהרן היו חוזרים בהם אם לא היו ב' הרשעים:

וזה לך האות כי האיש משה לא היה משתדל לרצות אלא להם דכתיב (ט"ז י"ב) וישלח משה לקרא לדתן וגו', וכתיב (שם כ"ה) וילך משה אל דתן וגו' שהרגיש שבהם הדבר תלוי, מעתה נפשות כל המתים תלויים בב' הרשעים ההם, ויש בזה לימוד זכות על קרח ועל הר"ן איש וכן תמצא שאמר הכתוב בפרשת עקב (דברים יא) ואשר עשה לדתן ולאבירם וגו' שאינו מונה המאורע אלא לדתן ואבירם, וכפי זה יכולין אנו להעמיד סברת האומר (סנהדרין קח). עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא בדתן ואבירם, ולהעמיד סברת האומר עליהם אמר הכתוב מוריד שאול ויעל בשאר העדה חוץ מהם:

יא **ובני קרח לא מתו.** הודיע הכתוב ענין זה כאן ולא במקום עיקר המעשה, גם לא כתבו במקום מספר הלויים כי שם מקום הודעת המתים מהם, לפי מה שכתבנו כי כאן בא אלהים לקבוע העון בדתן ואבירם ולהקל מעל קרח, לזה גמר אומר **ובני קרח לא מתו**, הכוונה שזה יגיד זכות אביהם שלא שטפם חובו כדרך ששטף חובם של דתן ואבירם כל בתייהם להיותם עיקר המ ח לוקת:

יג **לשאול משפחת וגו'.** רז"ל (במד"ר פכ"א) אמרו וזה לשונם אמר ר' יוחנן ה' שמות נקראו לו זמרי וגו' שאול בן הכנענית וגו', וקשה לדברי המדרש ששאול האמור כאן הוא זמרי למה מיחס ה' שמו על משפחתו המתכנית עליו והלא אמרו ז"ל (יומא ל"ח) בפסוק ושם רשעים ירקב דלא מסקינן בשמייהו עד כאן, ואין צריך לומר להחתימו בשמו יתברך, ולפי אחד מהדרכים שפירשנו בפסוק (כ"ה י"ד) אשר הוכה את המדינית שלא הוכה אלא בהיותה עמה ולא אחר כך, הוא מה שהצדיק ה' במאמרו כאן שהחתיים שמו עליו, וכן משמע גם כן מדבריהם ז"ל (במד"ר פכ"א) שאמרו וזה לשונם שאול שהשאל עצמו לעבירה, וידוע הוא דין השאלה שחוזרת בעינה:

טז **לאזני.** פירש רש"י אומר אני שזו משפחת אצבון ואין אני יודע וכו' עד כאן. ואין נראה להמציא דבר שאין לו טעם ואינו מדבריהם ז"ל. ועוד קשה שבמדרש ר' תנחומא אמרו וזה לשונם וכשאתה מונה משפחת גד אין שם אצבון כי חסר על הזנות בעצת בלעם עד כאן, אשר על כן היה נראה כי אזני היא משפחה אחרת שיצתה מגד, כי מן הסתם היו בכל שבט ענפים אחרים לבד מאותם שנבנית מהם המשפחה והיו נקראים על אחיהם ולפעמים יגדל הענף ההוא ותקרא המשפחה על שמו, אלא שמצאתי בפסיקתא וזה לשונם אזני זה אצבון שנאמר בפרשת ויגש מלשון אצית והאזין עד כאן, כפי זה הוא השם עצמו ואין הכתוב מקפיד על שינוי השם כשיהיה במשמעו שם הראשון, ורש"י ז"ל רוח הקודש הופיע בו וכוון אל דברי חז"ל:

יט **בני יהודה.** פרשה זו תרמוז מאורעות עם בני ישראל, ובחר לרמוז ביהודה מהטעם עצמו שאמרו ז"ל (ב"ר פ' צ"ח) למה נקראו ישראל על שם יהודה, אמרו **בני יהודה** הם התולדות יתכנו בשם בנים כידוע, ואמרו **ער ואונן** ירמוז לבית ראשון ובית שני, ער כנגד בית ראשון על דרך אומרו (שיר ה) אני ישנה ולבי ער שהיה הקב"ה בו ער בהשגחה גדולה עמנו בבית המקודש, אונן הוא בית שני וקראו אונן לשון אונאה לפי שהיה חסר דברים העיקרים של בית המקודש ואמרו **וימת ער ואונן** הוא חורבן הבתים, כי סילוק שכינה מהם יקרא מיתה שפרחה הנפש שהיא השכינה ונשאר הבית מת בעונות ומלא טומאת הקליפה הנתונה בו כידוע, גם תמצא שעון שבו מת ער הוא העון עצמו שגרם החורבן שאמרו ז"ל (שבת סב:) שהיו מסריחין על מטותיהם והוא מעשה ער דכתיב (בראשית לח) ושחת ארצה, ועון אונן הוא עון שגרם חורבן בית שני שהיה להם שנאת חנם (יומא ט:) וכמו כן אונן דכתיב בו (שם) לבלתי נתן זרע לאחיו, גם לשון אונאה שהיו מאנים זה את זה, ואמרו **בארץ כנען** רשם מקום המקודש כי הוא בארץ כנען ושם מיתתו שחזר ליכנס ברשות ס"מ הנקרא כנען:

גם ירמוז סיבה אחת כללית והיא שישראל לא הורישו הכנעני ונשאר יושבים בה וזה סבב להטותם מדרך המוסר כידוע, והוא מה שרמז במאמר בארץ כנען, ואמרו **ויהיו בני יהודה** ירמוז לצער הבא

להם אחר חורבן הבית ווי היו בני יהודה בגלות ביד אויביהם אשרי מי שלא טעם שליטת שונא, ותמצא שבכל השבטים לא הזכיר הכתוב לשון זה של ויהיו אלא כאן, ובבנימין כידוע הטעם שם ואומר **למשפחותם** כי כל משפחות בית ישראל בכל מקום שהם כל הנקרא בשם יהודה ווי היו:

ואומר לשלה נתכוון למושיע ורב הבא לגאול מגלות האחרון הנקרא שלה, והגם שיעקב קראו שילה לא ישתנה השם בזה, וצא ולמד ממשפחות הרשומות כמה השתנות בשמות, ואולי שרמז בסמיכות מאמר **לשלה** עם מאמר **ויהיו בני יהודה** שצריכין ישראל להצטער בשבילו ולקוות לישועתו, וכמו שאמר רז"ל במעשה רבי יהושע בן לוי ששאלו המשיח אם ישראל מכירים בצערו וחולים עליו וכו' עד כאן, וכדברי הזוהר (בשלח נה): בפירוש פסוק קול צופיך נשאו קול וגו', והוא מאמר **ויהיו** פירוש יהיו בווי שהוא הצער למשפחותם בשביל שלה והוא אומר לשלה וגו', ובזה יהיו **משפחת השלני** פירוש דור שבן דוד בא, ויקראו על שמו דורו של משיח:

עוד ירמוז במה שנדקדק אומר **השלני** ואין אות הנו"ן בבנין השם ואין כן מנהגו להוסיף בשם המשפחה אות חדשה זולת ה"א ויו"ד כאמור בכל הקודמות חנוך משפחת החנוכי וגו', אכן ירמוז למה שאמר רז"ל (שבת לב): בפסוק והחזיקו זה בכנף איש יהודי וגו' יעויין שם דבריהם, והוא זה שרמז במאמר **השלני** פירוש שהאומות כלן יאמרו לכל אחד מישראל שלו אני, ואומר **לפרץ משפחת הפרצי** ירמוז על דרך אומרם (סנהדרין כ): שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך, והכוונה כי בבא הבא מפרץ יהיו כל ישראל משפחת הפרצי מלכים, ועל אותו זמן הוא שאמר רז"ל (ב"מ ק"ג): כל ישראל בני מלכים, וכן אמר הנביא (ישעיה מט) מלכים יראו וקמו וגו', גם ירמוז על הפרצה הגדולה אשר יפרוץ באומות לאין תכלית, ואומר **לזרח משפחת הזרחי** ירמוז מה שאמר הכתוב (שם ס') הנה החושך וגו' ועליך יזרח ה' וכתוב והיה לך ה' לאור עולם, והוא אומר משפחת הזרחי אשר עלינו יזרח ה':

או תרמוז הפרשה לג' ענינים שיהיו בעת הפקידה. א' ביאת משיח בן אפרים כמאמרם רז"ל (סוכה נב). ב' גילוי משיח בן דוד. ג' כשימלוך ה' עלינו. כנגד ביאת משיח בן אפרים אמר **שלה** ורמז שתפגע בו מדת הדין וימות בעונות ישראל, והוא הרמוז בתיבת שלה כדרך אומרם (ש"ב ו) ויכהו שם על השל. וכנגד משיח בן דוד אמר **לפרץ** וגו' כי זה יעשה פרצה באומות וינקום דם צדיק. וכנגד מלכות עולם אמר **לזרח** וגו' רמז לכבוד ה' עלינו יזרח. ואומר **ויהיו בני פרץ** אמר לשון צער לרמוז על הצרות אשר יהיו בבא הגואל כאומרם בגמרא ייתי ולא אחמיניה מרוב הצער של חבלי משיח, ואומר **בני פרץ** וגו' פירוש תולדות היוצאות מביאת הגואל הרמוז בפרץ הם ב' דברים, א' שיבנה ה' חצר בית המלך והוא בית המקדש אשר פעל ה' וכווננו ידיו ויהיו ישראל מבני פלטין שלו, והוא אומר **לחצרון משפחת החצרוני** והבן. הב' **לחמול משפחת החמולי** שיחמול עלינו בכל ענפי החמלה:

ואומר אלה משפחות יהודה. פירוש מה שיהיה להם מהמאורעות גם הרעות גם הטובות, ואומר לפקודיהם פירוש כשיהיו נפקדים יש פקידה לרעה ויש פקידה לטובה כאמור בדבריהם רז"ל (זוח"א קם).), ושני מיני פקידות נאמרו בכתוב, ואומר **ששה ושבעים אלף וחמש מאות**, אולי שרמז ה' בזה מתי יהיה תכלית הפקידה טובה הרשומה בסמוך שיזרח עלינו כבוד ה', ואמר עד עבור כל גליות, גלות מצרים, וגלות בבל, וגלות אדום, כנגד גלות מצרים אמר **ששה** לרמוז לגלות מצרים שהיה לששה דורות דכתיב (בראשית טו) ודור רביעי ישובו הנה, ועיין מה שכתבתי שם שג' דורות סבלו גלות לבד מיצחק ויעקב ויהודה הרי ששה כי התחלת הגלות היה משנולד יצחק, וכנגד גלות בבל אמר **ושבעים** דכתיב (ירמי' כט) עד למלאות לבבל ע' שנה, וכנגד גלות אדום שאנו עדיין בו אמר **אלף וחמש מאות**, ואם היו זוכים ישראל היו נמנים קע"ב שנה שנשאר מאלף הד' וכיון שלא זכו יתחיל החשבון מאלף ה' וחמש מאות מאלף הששי, ומקיים אנו כי הוא זה קץ גליותינו ויתקיימו כל היעודים הרשומים ויתחילו ניצוצי גילוי הגאולה בהתחלת חמש מאות הבאים לשלום:

לכנ **בני יששכר וגו'.** למה שקדם לנו כי יששכר הוא בן תורה רמזה התורה בשם זה של יששכר כי דוקא זה ישנו לשכר, וכל חוץ ממנו מה יתרון לאדם בכל עמלו, והוא מה שאמר בברכות בפרק תפלת השחר (כח): שצריך לברך ביציאתו מבית המדרש מודה אני לפניך וכו' אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר וכו' עד כאן, והטעם כי לא יעמוד קנין המדומה, והגם שיעמוד הבל הוא. עוד ירמוז כי כל מה שיש בעולם הוא שכר לו כי כל מה שברא ה' לא בראו אלא בשבילו כמו שדרשו רז"ל (ב"ר פ"א) בפרשת בראשית וגו' בשביל תורה וכו' ברא שמים וארץ:

עוד ירמוז למה שאמר רז"ל (עוקצין פ"ג) עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק שלש מאות ועשר עולמות, והוא אומר יש שכר, **ואומר לתולע** וגו' רמז הכתוב תנאי השגת התורה בשמות משפחות יששכר, והם מ"ח כאומרם (אבות פ"ו) במשנה שהתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, הנה

משמעות תולע יגיד שני פרטים, א' ישים עצמו כעדין זה כאומרם ז"ל (מו"ק טז): על דוד שנקרא עדינו העצני, ב' שיתעסק בפיו כתולע זה שכחה בפיה כי לעמל פה נברא האדם, וב' דברים אלו כוללים כל ענפי הענוה וכל ענפי הלימור המנויים במ"ח מעלות הנזכרים, ואומרם **לפיה משפחת הפוני**, יש להעיר למה הוסיף אות שאינה נמנית מאותיות השם שהיה לו לומר משפחת הפוני, אלא רמז לשאר מעלות המנויים שם במ"ח שהם מיעוט שיחה מיעוט שחוק ושאר הענפים הדומים לאלו, והוא אומרם **לפיה משפחת הפוני** פירוש פוה הוא לשון פה והוסיף לו אות ו' שהוא סוד עץ חיים שהוא עוסק בה יתר על שאר הפיות, גם רמז בסמיכות אות הוא"ו לאות ה"א לומר סוד חיבור המדות באמצעות עסק התורה. ואומרם **משפחת הפוני** פירוש שצריך לפנותו ממותרות המורגשות גם מהשחוק ומדברים בטלים כי הם מונעים קיום התורה באדם, ומצאתי לחסידי ישראל שכתבו (אלשיך תצוה כ"ח ל"א) כי פה של לומדי תורה דינו ככלי שרת אשר ישרתו במ בקודש כי אין קדושה כקדושת התורה ולזה אסור לדבר בו אפילו דברי חול הגם שאין בהם דברים האסורים, והוא מה שרמז במאמר **לפיה** שהוא פה העמל בתורה שבו שוכן חצי שמו יתברך, **משפחת הפוני** פירוש צריך לפנות מפיו כל חוץ מהגות בתורה ובזה נכללים חלק אחד מהמ"ח מעלות שהם במיעוט שיחה במיעוט שחוק במיעוט תענוג וכדומה להם שבענף המותרות:

ואומרם לישוב ירמוז שצריך להרבות בישיבה ולא דרך עראי, גם צריך להתישב בכל פרט ופרט מהתורה עד שיעמוד על עקרו כמצטרך בעומק הלכה כי הוא זה עיקר התורה, ובזה נכללים חלק אחד מהמ"ח מעלות שהם בישוב, ומתישב לבו בתלמודו, שואל ומשיב, המכוין את שמועתו וכו', גם מה שמו שם שמיעת האוזן, עריכת שפתיים, בינת הלב וכו', וכדומה לזה שבענף הבנת השכליות:

ואומרם לשמרון משפחת השמרוני ירמוז לתוספת השמירה המתחייב עשות בן תורה יתר על ההמון כאומרם ז"ל (יומא פו.) היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר עד כאן. מזה יקיש כמה צריך להשתמר בן תורה בכל פרטי המצות, ואמרם ז"ל (חובת הלבבות שער התשובה פ"ה) כי חסידים הראשונים היו שומרים חמשים שערי היתר לבל יכשלו בשער האיסור, והוא אומרם לשמרון משפחת השמרוני, ואומרם **אלה משפחות יששכר לפקודיהם** פירוש פקודיהם פקידה לטוב, ומה היא הפקידה פירוש הכתוב ואמר ארבעה וששים אלף ושלוש מאות כאן רמז השגה בב' דברים, הא' שבעולם הזה נעשים מרכבה לשכינה והוא מה שרמז במאמר ארבעה וששים והוא בחינת נקודה אחת הרי ס"ה שהוא מספר אדנ"י, ואמר בסדר זה לומר כי באמצעות הלמדן תתמתק בחינת הדין שחשבונו ס"ד ותהיה נתקנת השכינה במספרה ס"ה כאומרם ז"ל בספר הזוהר (ח"ב ט') בפסוק והאם רובצת על האפרוחים וגו', והשגה שניה היא לעולם הבא כרמוז בשמו שלש מאות ועשר עולמות, והוא מה שרמז במאמר אלף ושלוש מאות, וקודם שנעמוד על הכוונה אעיר במאמר רבי יהושע בן לוי (עוקצין פ"ג) שאמר עתיד הקב"ה להנחיל וכו' שלש מאות ועשר עולמות ומוכיח מאומרם (משלי ח) להנחיל אוהבי יש, קשה לדבריו ז"ל אם למספר יכוין הכתוב למה הקדים הכתוב מספר העשר למספר המאות שהיה לו לומר להנחיל אוהבי ש"י, ושמעתי מפי הראשונים טעם ערב, כי מספר זה ירמוז לארבע עולמות כידוע אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, וכל אחד כלול מעשר, ומאמר רבי יהושע בן לוי בא ללמד כי הצדיקים יתענגו על רוב שלום בעולם העליון בארבע עולמות אבל אין השגתם בכולם שוה אלא בג' ישיגו כל ההדרגות שישנם בהם והם במספר שלש מאות אבל בעולם העליון שהוא עולם האצילות לא יוכלו להשיג כל צדיק כי אם חלק מעשרה שבה שהיא גם כן עשרה בפרטם כנזכר שכל אחד כלולה מעשר, ויש לך לדעת כי העשר המושג מעולם העליון גדול ומהולל מאוד למעלה מכל השלש מאות, ולזה הקדים הכתוב העשר למאות ואמר להנחיל וגו' י"ש, ועל פי הדברים ירמוז באומרם **אלף** יכוין לחלק הקטן הרמוז ביו"ד ויחד לו מספר זה של אלף כאומרם ז"ל שכל עשר כלולה מעשר ועשר מעשר הרי שנקודה אחת תתכנה לאלף, ואומרם שלש מאות כפשטה, והוא מה שרמוז בשמו של יששכר יש שכר:

כזב בני זבולון וגו'. רמז הכתוב מעשיהם והמושג ממנו, סדר כמו סדר, וכן דרך הכתוב לקרות לכבש כשב, והכוונה בזה שהיה מסדר לפני יששכר כל הצריך לו למזונותיו, ואלון לשון חוזק ורמז על דרך אומרם (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה, ואמרם רז"ל (ויק"ר פכ"ה) ללומדיה לא נאמר וכו', ולזה לפי שזבולון היה מחזיק ביד לומדי תורה יחס לו מדה זו, והוא אומרם לאלון:

נדב וידבר וגו' לאמר. פירוש לאמר ליהושע והזקנים כי הוא המנחיל את הארץ, ואין לפרש לאמר לישראל כי תיבת לאלה שאמר בסמוך תכחיש זה:

נחל לאלה תחלק הארץ וגו'. אומרם **לאלה**, נחלקו רז"ל בפרק יש נוחלין דף קי"ז זה לשונם ר' יאשיה אמר ליוצאי מצרים נתחלקה שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו אלא מה אני מקיים לאלה וגו' לאלה

להוציא את הטפלים פירוש שלא יחלק אלא ליוצאי מצרים מבן עשרים, ור' יונתן אומר לבאי הארץ נתחלקה שנאמר לאלה תחלק הארץ ומה אני מקיים לשמות מטות משונה נחלה זו וכו' וכאן מתים יורשים וכו' עד כאן, לדברי ר' יונתן אומרו לאלה להוציא דברי ר' יאשיה במשמעות פסוק לשמות מטות וגו', וראיתי ברייתא אחת (ספרי) וזה לשונם לאלה בני כשרים וקדושים להוציא רשעים שבהם שלא היה להם חלק ונחלה, והוכיחו הדברים מבני המרגלים ומתלוננים, וסברא זו הולכת לדרכו של ר' יאשיה שאמר ליוצאי מצרים נתחלקה ולזה כשאמר לאלה כאלה שהיו צדיקים כלם למעט הרשעים שהיו ביוצאי מצרים שהם המרגלים שלא נטלו בניהם חלקם:

ונראה שאין דרשה זו דלמעט רשעים דוחקת דרשתנו דלמעט יוצאי מצרים פחות מבן עשרים ולא להפך, כי כולן נשמעים יחד ממאמר כאלה כל שאינו כאלה בין במספר בין בצדקות אינו בכלל החלוקה, וראיתי לרש"י ז"ל שפירש לאלה על באי הארץ כסברת ר' יונתן ואמר וזה לשונו לאלה וגו' ולא לפחותים מבן עשרים אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ וכו' עד כאן, וקשה הלא לר' יונתן צריך לאלה להשמיענו שהארץ נחלקה לבאי הארץ וכמו שדקדק ר' יונתן באומרו לבאי הארץ נתחלקה הארץ שנאמר לאלה וגו' ומה אני מקיים לשמות וגו' עד כאן, הא למדת שלא הוכרח לומר לבאי הארץ אלא מאומרו לאלה ומכח זה הוצרך לחפש במה יקיים מאמר לשמות וגו' הא למדת שצריך לומר לאלה להודיענו שתחלק הארץ לבאיה:

והן אמת כי בעקרון של דברים שאומר רש"י שלא תחלק אלא לבן עשרים אין אני מכריע לחלוק הגם שלא נאמר בדברי רבי יונתן, עם כל זה יכול להיות נכלל בתיבת לאלה ויסבול ב' הדרשות, אלא שאין הכרח לדבר זה דלמא לא בא אלא לשלול ליוצאי מצרים והדבר שקול, אלא דצריך עיון למה לא פירש רש"י כאמיתתן של דברים אליבא דרבי יונתן:

וראיתי לרא"ם שפירש דברי רש"י שדייק תיבת לאלה ולא יצא ידי חובת עיונו הזך אפילו בענין הקושיא שיש על רש"י מהברייתא, ואני אומר כי רש"י ז"ל לא נעלם ממנו כוונת דברי ר' יונתן, אלא שנראה לדעתו הזכה מוכרע מתיבת לאלה שלא נתחלקה הארץ אלא לאותם שהיו אז ודווקא אותם שהיו מבן עשרים באותו מספר, ודבר חידוש זה הוא שבא להשמיענו והדבר מובן הוא מעצמו שנתחלקה לבאי הארץ:

במספר שמות. פירוש שתהיה החלוקה למספר השמות האמורות שהם חמשים ושבע משפחות, הכוונה שיחלקו הארץ לנ"ז משפחות וכל משפחה כפי מה שהיא, ודרך זה אינו אלא לרבי יונתן, דלרבי יאשיה שסובר ליוצאי מצרים אין לחלק לנ"ז משפחות שהרי צריך לחלק גם לששה משפחות שנחסרו מיוצאי מצרים כאמור בדבריהם ז"ל (במד"ר כ"א) ויטלו חלקם השבט שממנו נחסרו במשפט הנחלה, ואפשר שגם ר' יאשיה יצדיק לומר במספר שמות על המשפחות של יוצאי מצרים:

נ"ז **לרב תרבה וגו'.** אמרו במסכת בבא בתרא (ק"ז): וזה לשונם אמר ליה רב פפא לאביי בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים היינו דכתיב לרב תרבה וגו' אלא למאן דאמר לבאי הארץ מאי לרב וגו' קשיא עד כאן, פירוש אם החלוקה היא לאותם המנויים בערבות מואב מה מקום לומר לרב וגו', הנה קושיא זו אינה מאיזה דיוק רק שנוכל לומר לא נתן דעתו עליו שהרי מקרא מלא דבר הכתוב, ועוד אין אלו דברי אמורא לדחותן אלא דברי ר' יונתן שהוא תנא, ולפי מה שקדם לנו מכללי התלמוד שכל שיאמר הגמרא קשיא היא עומדת לתירוץ אלא שלא נדדמן להם תירוץ:

ונראה לפי מה שפירשתי במה שאמר במספר שמות שחוזר על החמשים ושבעה משפחות ידויק על נכון אומרו לרב וגו' פירוש שיחלקו נ"ז חלקים ולא חלק כחלק יהיה אלא לרב תרבה נחלתו, המשל משפחה שיש בה כ' אלף טיטול בכפלים מהמשפחה שיש בה עשדה:

עוד נראה לפי דרכו של רש"י ז"ל כי רבי יונתן סובר שלא יטלו חלוקה אלא אותם שהיו במספר ערבות מואב, כפי זה בא הכתוב לאם היו לאחד י' בנים בני עשרים ולאחד שמנה בנים ד' מבן עשרים וד' למטה מעשרים ובכניסתן לארץ מי שהיו לו י' בני עשרים מתו לו ד' ומי שהיו לו ד' בשמנה למטה מעשרים הגיעו לכלל עשרים בשעת החלוקה, לזה אמר הכתוב לרב פירוש בזמן המספר תרבה נחלתו פירוש מי שהיו לו י' בני עשרים במספר זה תרבה לו כשיעור עשרה הגם שאין לו אלא ששה, ולמעט בזמן המספר שלא היו לו אלא ד' בני עשרים תמעיט לתת לו כשיעור ד' הגם שיש לו ח' בני עשרים, ואולי שרש"י ז"ל לתרץ קושיא זו נתחכם במאמרו:

איש לפי פקודיו וגו'. בספרי אמרו וזה לשונם לפי פקודיו מלמד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבת לפי מה שהוא עד כאן, אין בזה סתירה למה שפירשתי בפסוק במספר שמות שנתחלקה לנ"ז משפחות, אפשר שנתחלקה לשבטים ולמשפחות על זה הדרך חלקו הארץ ליי"ב חלקים והחלקים לנ"ז חלקים, שבת שיש לו ב' משפחות יטול ב' חלקים, ומי שיש לו ד' יטול ד' חלקים, והחלק יהיה כפי המספר למר מספר יוצאי מצרים ולמר מספר ערבות מואב, ואם תאמר כיון שמחלקים למשפחות למה הוצרכו לחלק לשבטים, הטעם כדי שיהיה כל שבט גורלו בפני עצמו מה שלא יהיה כן אם יחלקו למשפחות שיכול לעשות גורל לשני משפחות שמעון עם משפחות זבולן ולהפך ולא יהיו כל שבט ושבת יחד:

ובמסכת בבא בתרא דף קכ"ב אמרו וזה לשונם איבעיא להו ארץ ישראל לשבטים איפליג או לקרקף גברי איפלוג תא שמע בין רב למעט ועוד תניא עתידה ארץ ישראל שתחלק ליי"ג שבטים שבתחילה לא נחלקה אלא ליי"ב שבטים עד כאן, ונעלם מהש"ם ברייתא בספרי שדרשוה מאיש לפי פקודיו, ומסתברא כי תנא דיי"ג שבטים גם כן דרשתו מאיש לפי פקודיו כתנא דספרי, ועיין בפסוק בין רב וגו':

עוד יתבאר לדרכו של רכי יונתן שסובר לאלה תחלק הארץ שהם באי הארץ, ועדיין אין אני יודע אם דוקא להבאים לכלל עשרים או לכלל באי הארץ ואפילו לאותם שלא הגיעו לכלל עשרים תלמוד לומר לפי פקודיו הא למדת כי דוקא לבני עשרים, ובזה אנו מצדיקים דברי רש"י שפירש בפסוק לאלה ולא מטעמו:

נבה לשמות מטות אבותם וגו'. לדברי רבי יאשיהו בא הכתוב לשלול פשטיות הנשמע מאומרו לאלה שאין הכוונה היא על הנמנים בערבות מואב אלא פירוש כאלה שהם בני עשרים. ור' יונתן מפרש שבא הכתוב לומר שהגם שחלקו להנמנים בערבות מואב חזרו הם והורישו יוצאי מצרים וחזרו וירשום כאומרם בברייתא (ספרי) וזה לשונם כיוצא בזה אתה אומר בבאי הארץ זה נטל סאה ואלו נטלו ג' סאין והורישו אביהם וירשו המתים את החיים וחזרו וחלקו בשוה, ולדרך זה ידוייק על נכון אומרו **ינחלו** שכינה הדבר לנוחלים מה שאין כן מטבע הדיבור עד עתה כאומרו **תחלק הארץ** ולא אמר יחלקו, וכן אומרו **תרבה נחלתו** וכו' וכן אומרו **יותן נחלתו**, ולא אמר יקח נחלתו, **יחלק את הארץ** ולא אמר יחלקו הארץ, הא למדת שעד עתה היה הכתוב מדבר אשר יעשה בהנחיל אותם ומאמר לשמות וגו' ינחלו הוא מה שיעשו הנוחלים אחר שהגיעתם הנחלה ינחלוה בדרך זה כאילו נחלו אותה אבותיהם מהם וחוזרים ונוחלים אותה מהם, והוא אומרו **ינחלו** כי לא הזכיר נושא המנחיל להלביש הדבר בו:

נבז בין רב למעט. במסכת בבא בתרא דף קכ"ב אמרו וזה לשונם אבעיא להו ארץ ישראל לשבטים אפלוג או לקרקף גברי אפלוג תא שמע בין רב למעט ועוד תניא עתידה ארץ ישראל שתחלק ליי"ג שבטים שבתחילה לא נחלקה אלא ליי"ב וכו' ולא נתחלקה אלא בכסף שנאמר בין רב למעט אמר רבי יהודה סאה ביהודה שוה חמש סאה בגליל עד כאן, וכתב רשב"ם שם וזה לשוננו תא שמע בין רב וגו' שיקח כל שבט מה שיתן לו הגורל בין שהיה מגיע לו חלק מרובה כגון שבט שהיה לו אנשים מעט בין שהיה לו חלק מועט כגון שהיו לו אנשים מרובים וכו' דכל השבטים חולקין בשוה וכו' עד כאן, וקשה בדברי הגמרא למה מפשט מהכתוב כיון שאין לו הכרח ממנו שהרי בברייתא שמביא מפרשו לקרוב לירושלים ורחוק ממנה קרוב קוריהו רב רחוק מעט לפי ששוה יותר:

ועוד נראים דברי הש"ם סותרים סופם לתחילתם כי מאומרו תא שמע בין רב וגו' מגלה דעתו שסובר שנתחלקה בשוה לשבטים ומאומרו ועוד תניא לא משמע כן שהרי מפרש אומרו בין רב וגו' לריחוק מקום וקירוב מקום, ומכח זה מוכרחים אנו לומר דסובר התלמוד כי תנא דעתידה ארץ ישראל סובר שנתחלקה ארץ ישראל לשבטים בהשוואה ולזה העיר הש"ם במאמר תא שמע בין רב למעט לומר דסובר כדברי הברייתא שנתחלקה לשבטים בשוה, ואין דברים אלו צודקים שהרי אם נפרש בין רב למעט בין שבט שנטל רב לנוטל מעט לשיעור אנשיו מנין לנו לומר ריחוק מקום וקירוב מקום, וכן להפך אם נפרש לריחוק מקום וכו' מנין לומר שנתחלקה וכו':

ועוד אם נאמר שנתחלקה בשוה לשבטים אם כן נעמיד מחלוקת רבי יונתן ורבי יאשיהו בחלוקת כל שבט ושבת בפני עצמו למר ליוצאי מצרים ולמר לבאי הארץ, כפי זה מה מקשה הגמרא שם דף קי"ח וזה לשונם בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים היינו דקא צווחן בני יוסף דכתיב (יהושע י"ז) וידברו בני יוסף אלא למ"ד לבאי הארץ מאי קא צווחי כולהו שקול לטפלים עד כאן, אין אני רואה קושיא כיון שלכל הסברות נטלו בני יוסף בשוה עם השבטים וטענת בני יוסף הוא שהם רבים מכל השבטים ובין להאומר ליוצאי מצרים ובין להאומר לבאי הארץ מחלוקתם היא בחילוק השבט עצמו, אלא ודאי דבין

לרבי יונתן בין לרבי יאשיה לא נתחלקה הארץ בהשוואה לשבטים, ואין להעמיד תנא דברייתא הפך שניהם, ועוד אם נאמר שנתחלקה לשבטים בשוה יותר היה לו לצעוק שבט יהודה שהרי כפי מספר באי הארץ יש במספר יהודה ע"ו אלף וחמש מאות ומספר מנשה ואפרים יחד פ"ה אלף ומאתים נמצא שאין יתרים שניהם מיהודה אלא שמנה אלפים ושבע מאות ונטלו בכפלים שהרי הם נטלו שני חלקים ויהודה חלק אחד כמו שמבואר שם שלא נתחלקה אלא ל"ב שבטים לבד מלוי שלא נטל חלק בארץ:

אלא הנכון בעיני כי לא עלה על דעת הגמרא לומר שנתחלקה לשבטים בשוה כדברי רשב"ם, ופירוש דבריו שאמר תא שמע בין רב למעט ממשמעות הכתוב מוכיח שהחילוק היה לשבטים ממה שהזכיר בגורל בין רב למעט הרי שהחלוקה שהיתה על פי הגורל היה בו חלק רב וחלק מועט, ואם תאמר לקרקף דגברי לא יוצדק ליאמר בין רב למעט, ופירוש רב ומעט הוא בין שבט שיש לו כפי אנשיו הרבה ובין שבט שיש לו כפי אנשיו מועט הכל יהיה על פי הגורל לענין המקום שיטלו בו חלקיהם, ואמרו ועוד תניא עתידה ארץ ישראל וכו' ירצה להביא הדבר ביותר ביאור, לפי שיש לבעל הדין לחלוק ולומר שאין להוכיח מפסוק בין דב למעט אלא לומר שלא נתחלקה לקרקף דגברי אבל עדיין יש להסתפק אם למשפחות או לשבטים לזה אמר ועוד תניא עתידה ארץ ישראל וכו' נתחלקה ל"ב שבטים נמצינו אומרים כי פירוש בין רב למעט לכל הסברות אין נשמע ממנו שיחלקו השבטים בשוה ולא חלקו אלא כפי שיעור הפקודים, וכדברי תנא של ספרי שהבאתי בפסוק איש לפי פקודיו:

במדבר פרק-כז

א **ותקרבנה בנות וגו'.** אומרו **ותקרבנה** ולא הספיק במאמר ותעמודנה וגו' שאמר בסמוך, לומר שלא עמדו לפני משה עד שהתוועדו יחד בעצה הגונה וראו כי יש בפייהם נכונה בטענה הנשמעת כאשר אבאר בעזרת השם ואחר כך עמדו לפני משה וכו'. או ירצה על זה הדרך **ותקרבנה** וגו' **למשפחות מנשה בן יוסף** פירוש שנתוועדו לקחת עצה מגדולי השבט ולהמליך עמהם משום דרך ארץ. ואולי שרמז הכתוב באומרו **בנות** לומר שהערתם היתה מה שאמר בסמוך איש לפי פקודיו ואמרו בספרי וזה לשונם יצאו נשים וכו'. או ירצה באומרו **ותקרבנה** וגו' להגיד שביישניות היו וקודם שעמדו לפני משה, נתקרבו לפני גדולי השבטים, והוא אומר **למשפחות מנשה** ואחר שנתקרבו לבני משפחתם הסירו מסוה הבושה לעמוד לפני משה, ולדברי האומר סרס המקרא ודרשהו לא יכלו לעמוד לפני משה, עד שקדמו לעמוד לפני שלמטה ממנו, ודבר זה ממדת הבושת:

בנות צלפחד בן חפר וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין יחסם הכתוב ולא סמך על מה שהזכיר בסמוך במספר בני מנשה ושם נאמר צלפחד ושם בנותיו, ורז"ל (ספרי) דרשו דרשות. ואפשר לומר שרשם ה' בזה הטענה שעליה נתקרבו יחד להתוועד, והיא על פי דבריהם ז"ל בבבא בתרא דף קי"ח וזה לשונם בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים היינו דקא צווחן בנות צלפחד אלא למאן דאמר לבאי הארץ אמאי צווחן הא ליתיה דלישקול ומתרץ לחזרה עד כאן, פירוש שאפילו למאן דאמר לבאי הארץ הוכרח לומר מכח פסוק לשמות מטות אבותם וגו' שבאי הארץ יחזירו הנחלה ליוצאי מצרים וחוזרים ונוחלים ואם כן כשיחזירו בני חפר נחלתם לחפר ויחזרו לנחול מהם יזכו הבנות עמהם בירושת חפר, והיא הטענה הבאה במאמר בנות צלפחד בן חפר, אם החלוקה תהיה למאן דאמר שנחלקה ליוצאי מצרים באים בטענה ליתן להם חלק צלפחד אביהם וחלוקה הנוגעת להם בחפר מוריש מורישם, ולמאן דאמר לבאי הארץ יתבאר על זה הדרך בנות צלפחד והגם שנחלקה הארץ לבאיה אף על פי כן נתועדו לצד טענת היות צלפחד בן חפר וכשתחזור נחלת בני חפר לחפר ויחזור להנחיל יהיה נוגע לבנות חלק יחד עם דודיהן:

ואמרו בן גלעד בן מכיר בן מנשה, כבר העירו רז"ל ואמרו בספרי וזה לשונם מגיד הכתוב כשם שצלפחד היה בכור כך היו כולן בכורות עד כאן, וכפי זה יכוין הכתוב להודיע שנתעוררו גם בפרט זה ליטול חלק הבכורה הנוגעת להאבות. עוד אמרו שם וזה לשונם להודיעך שכולן צדיקים שכל מי שיחסו וכו' עד כאן, וכן משמע מדברי רש"י בחומש, ואמרו **ואלה** בתוספת וא"ו לומר מה הראשונים צלפחד חפר מכיר גלעד כלם צדיקים כאומרם ז"ל כמו שכתבתי בסמוך ואלה גם כן צדיקים כמותם:

ואלה שמות בנותיו. קשה אומרו **בנותיו** שנראה שלא הזכיר אלא צלפחד ולא הבנות שבזה יוצדק לומר ואלה שמות בנותיו, ולא כן הוא שאדרבא לא הזכיר אלא הבנות בכינוי אביהם ואם כן היה לו לומר ואלה שמותם. ולהבין הכונה אעיר גם כן בסדר שמות הבנות שרואני שאין הכתוב מסדרן בסדר שוה שמזכירם במקום אחר שכן תמצא בפרשת מסעי (ל"ו י"א) שסדרם שלא כסדר זה, ובמסכת בבא בתרא דף ק"כ אמרו וזה לשונם להלן מנאן דרך גדולתן וכאן דרך חכמתן, ופירש רשב"ם להלן הוא בפרשת מסעי בשעת נישואין דרך גדולתן, וכאן פירוש כשבאו לפני משה מנאן דרך חכמתן, ואין

הדברים נראים מכמה טעמים, א' במה מסוים הדבר כי מנאן דרך גדולתן בענין הנשואין כי מי יאמר שהכתוב דרך נשואיהן מני להו. ב' למה כשמנאם הכתוב למעלה (כ"ו ל"ג) במספר בני מנשה למה לא מנאן דרך גדולתן ושם אין דבר חכמה ולא תבונה. ג' מדברי התלמוד קשה למה הקדים לומר להלן ואחר כן אמר וכאן וכו' כיון שכונת אומרו להלן הוא האמור לבסוף בפרשת מסעי, גם תיבת להלן פשטה הוא מקודם:

אכ הנכון בעיני הוא כי סדר גדולתן הוא סדר האמור במספר בני מנשה והאמור בפסוק ותקרבה, וסדר חכמתן הוא סדר האמור בפסוק ותהיינה וגו', ולזה אמר הש"ס להלן וכו', פירוש לפי שהש"ס אמר בסמוך צדקניות הם שלא נשאו אלא להגון להם ואמר להלן פירוש בזכרון הקודם לזכרון זה של נישואין, והוא זכרון האמור במספר בני מנשה גם בפסוק ותקרבה מנאן כסדר גדולתן כי כן ראוי לחוש לומר דרך גדולתן בזכרון ראשון להודעת הוייתן, וכאן פירוש בפסוק ותהיינה שאנו עוסקין בו כאמור מנאן דרך חכמתן, והודיע בהם הכתוב ענין זה של דרך חכמתן בפעם אחרונה שהזכירם, אבל בכל המקומות לא הזכירם אלא כסדר גדולתן, וכפי זה ידויק דברי הש"ס על נכון:

ובזה נבא ליישב מה שהקשינו בכתוב, והוא שנתחכם הכתוב להעיר כי דרך גדולתן מונה אותם ולזה אם היה אומר ואלה שמותם היה צריך לסדרן כסדר חכמתן וסדר חכמתן אינה כן ולזה אמר **ואלה שמות בנותיו** להעריך שסדר היות בנות מאביהם הוא שמסדר הכתוב, וכן תמצא למעלה במספר בני מנשה שנאמרו גם כן בסדר זה דקדק הכתוב לומר ושם בנות צלפחד להעיר כמו כן, והגם שגם בפסוק ותהיינה אמר הכתוב גם כן בנות צלפחד, שם הקדים זכרונם ואחר כך שם אביהם ואין במשמעותו שסדרן כדרך לידתן אלא כשיקדים זכרון האב ויסמוך לזכרונם זכרונם זה יגיד כי מונה סדר יציאתן ממנו, ועיין מה שכתבתי בפרשת נח בפסוק (א' י') ויולד נח שלשה בנים:

ב **ותעמדה לפני משה וגו'.** בפרשת בהעלותך (ט' ו') פירשתי מחלוקת אבא חנן ור' יאשיה, גם למה נחלקו גם במקום זה, ולפי מה שפירשתי שם יתישב אומרו גם כן כל הנשיאים והעדה לב' הסברות, להאומר חולקין כבוד וכו' מכאן אתה למד שאפילו אין רבו חולק לו כבוד מן הסתם אין הנשיאים חולקים כבוד לעם הארץ, ולמאן דאמר אין חולקין וכו' מכאן תתחייב לומר סרס המקרא ודרשהו והבן, וטעם שדברו בזמן שהיו יחד שבטי ישראל, לומר דבריהם בפני כולן כדי שידעו תשובתו להם שלא יערערו אחר כניסתם לארץ:

ובספר הזוהר הקדוש פרשת בלק דף ר"ה אמרו וזה לשונם דחב במדברא במלולא לגבי משה חשיבו דמשה אנטייר דבבו ובגין כך קריבו לקמיה דמשה ואלעזר וכל הנשיאים וכל ראשי אבהן וכו' עד כאן, הדברים יגידו שמפרש טעם מאמר הנשיאים וכל העדה הוא שהבנות כנסו אותם לחשש שינטור משה להם איבת אביהם, ומה שאמרו בזוהר וכל ראשי אבהן הוא פירוש אומרו וכל העדה, והוכרח לפרש כן לפי מה שמפרש שהם כנסו אותם לא יתכנסו העדה כולם זולת במאמר משה ובתקיעה בחצוצרות כידוע לזה פירש שהם ראשי האבות, ויש להעיר לדברי הזוהר איך יעלה על דעת הצדקניות לחשוד בכשר כמשה, ואולי שאינו אלא ללמדנו דרך החיים, וכמו שפירש שם בזוהר וזה לשונם מכאן מאן דחייש מן דינא יקרב אחריני ויסגי בגוברי עד כאן, וכבר אמרו ז"ל (ב"ר קי"ט): שהבנות חכמניות היו וצדקניות היו, ולעולם יודעים היו כי משה לא יעוול משפט, או אפשר שחששו כי משה ישפוט בהם כמשפט המתלוננים והמרגלים שלא נטלו בניהם חלק בארץ לפי שדברו בה' ובמשה לזה כנסו כל האמורים לצדד עמו במשפט כדי שלא יטה בדעתו לחובתם, או אפשר שנתחכמו בזה כדי שירגיש משה ויעשה מה שעשה כאמור שם בזוהר שנסתלק מן המשפט והקריבו לפני ה', ונראה שהגם שהיה יודע משה שנטולות נחלה עם כל זה עשה כן ללמד לדיינים שרואים שנחשדים בדין שיסתלקו וכו' כדרך שעשה הוא, או אפשר שחש להם שיהיו כמתלוננים וסלק עצמו מצדד במשפטם והקריבו לפני ה':

ג **אבינו מת במדבר.** טעם אומרו **מת במדבר**, לשלול שלא מת במצרים, והכונה בזה בין למאן דאמר נתחלקה לבאי הארץ בין למאן דאמר נתחלקה ליוצאי מצרים זו היא עיקר טענתם, למאן דאמר ליוצאי מצרים אמרו מת במדבר הרי שהיה מיוצאי מצרים, ודקדקו גם כן בתיבת **במדבר** לומר שהיה מכלל אותם שנגזרה עליהם גזירת במדבר יפלו פגריכם (י"ד כ"ט) הא למדת שהיה בן עשרים כשיצא ממצרים, ולמאן דאמר נתחלקה הארץ לבאיה הרי גם הוא מודה שתחזור ליוצאי מצרים וינחילו בניהם ונוגעת הירושה להם בחזרה:

עוד יתבאר על פי דברי הזוהר (ח"ב קנז.) שאמר כי המדבר הוא מקום שליטת ס"מ הרשע, וזו סיבת פרעון עונם תקף ומיד כי לפי שהיו דורסים עליו וכופין אותו לא היו משיגים גדר זה לשלוט עליו עד

שהיו מתרפאין מנגע עונם, והוא אומרו **מת במדבר** פירוש בשביל היותו במדבר שזולת זה היה ה' מאריך אפו עד שהיה מתקן מעשיו ולא היה מת:

עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בזוהר (ח"ג רה:): כי במדבר לשון דיבור כי באו להסיר מלב משה לבל יחשוד אותם שיש בלבם עליו ח"ו שיעוול משפטם, ואמרו **אבינו מת במדבר** פירוש איך יעלה על הדעת שיחשבו דבר זה הלא המה ראו את אשר המית ה' אביהם בשביל שדיבר במשה וזה אות להם להרחיק מחשבות און באיש אלהים, ואמרו ראה לדבר שמיתת אביהם היתה בשביל שדיבר במשה שהרי לא היה בתוך העדה וגו' ודרשו ז"ל (ספרי) שכללו בדבריהם עדת מרגלים ועדת קרח ומתלוננים והוא לא היה ביניהם הא למדת שלא היה לו אלא חטא הדיבור שהרי כמה כתות של רשע היו ולא נמנה עמהם, והוא מה שגמרו אומר **כי בחטאו** לשון יחיד פירוש חטא אחד היה לו ולא יותר, ואולי כי לזה נתכוונו לדבר דבריהם בפני כל הנשיאים והעדה להשמיעם דברים אלו להגדיל אימת משה בלבם, ואפשר כי לזה נתכוון באמרו לאמר אבינו מת במדבר פירוש טעם ותקרבה לפני וגו' ולפני וגו' לאמר דבר זה אבינו מת בשביל שדיבר במשה הגם שהיה צדיק גמור ולא היה בידו אלא חטא אחד:

ובזה נתישבה תמיהת התוס' שהקשו שם בפרק יש נוחלין (ב"ב קיח:): בדיבור המתחיל ולמאן דאמר לבאי הארץ וכו' שמדברי הגמרא מוכח כי למאן דאמר נתחלקה לבאי הארץ לא נטלו הבנות חלק צלפחד הנוגע לו לעצמו בנחלה אלא הנוגע לו בנחלת חפר כשחזרו לו בניו אם כן למה הוצרכו הבנות לומר והוא לא היה בתוך העדה וגו' והלא אפילו בני העדה של המרגלים נטלו בזכות אבי אביהם, ולדרכנו הוצרכו לומר והוא לא היה וגו' לומר כי בחטאו וגו' כמו שפירשתי וחוף מדרכינו יש ליישב קושית התוספת שהבנות לא ידעו שלא נקנסו המרגלים ליטול בחזרה בנכסי אביהם וחשבו שפקע מהמרגלים נחלה בארץ כל עיקר לזה הוצרכו לומר והוא לא היה וגו':

ובנים לא היו לו. ולא אמרו **אין לו**, יתבאר על דרך אומרם בני בנים הרי הם כבנים, והעלו בגמרא (יבמות סב:) שהוא הדין בני הבנות, לזה אמרו לא היו לו כבר אבל יש תקוה שיהיה לו והם אשר ילדו בנותיו שהם נקראים גם כן בניו:

[ד] למה יגרע. פירוש על פי מה שאמרו במשנה בפרק יש נוחלין (ב"ב קטז) וזה לשונם בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה חלק אביהם וחלקו עם אחיו בנכסי חפר ושהיה בכור וכו' עד כאן, והוא אומרו **למה יגרע** וגו' כנגד חלק צלפחד, **תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו** פירוש חלק צלפחד שנוגע לו תוך אחיו בנכסי חפר שהיה מיוצאי מצרים וחלק הבכורה כלול הוא במאמר בתוך אחי וגו', ודרך זה אינו אלא למאן דאמר שהארץ נתחלקה ליוצאי מצרים אבל למאן דאמר לבאיה נתחלקה לא נטלו חלקו של צלפחד עצמו, ויתבאר הכתוב בדרך אחר, על דרך מה שאמרו שם דף קי"ח וזה לשונם אמר ליה רב פפא לאב"י בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים נתחלקה וכו' היינו דכתיב חבלי מנשה עשרה שיתא דשיתא בתי אבות וד' דידיהו פירוש אחד חלק צלפחד, ב' חלקו בחפר, ג' בכורתו פי שנים, ד' חלקו בירושת אחיו, אלא למאן אמר לבאי הארץ וכו' ומתוך תרי אחי אבא הוו ליה עד כאן, מעתה אפילו לסברת מאן דאמר לבאיה נתחלקה נטלו הבנות ב' ירושות ירושת צלפחד דאביו פי שנים וירושת ב' אחיו שמתו, לזה אמרו **למה יגרע** וגו' כנגד ירושת חפר שנוגעת לצלפחד בחזרה, **תנה לנו** וגו' כנגד ירושת האחים שמתו שנוגעת לצלפחד גם כן מצד החזרה:

עוד יתבאר הכתוב לב' הסברות בהעיר אומרו **למה יגרע** שם אבינו שהיה לו לומר למה תגרע נחלת אבינו. עוד למה חזרו לומר **כי אין לו** אחר שכבר אמרו ובנים לא היו לו, ויתבאר הכתוב על פי דבריהם ז"ל במסכת בבא בתרא דף קי"ט וזה לשונם תנא בנות צלפחד וכו' חכמניות הן שלפי שעה דברו דאמר ר' שמואל מלמד שהיה משה יושב ודורש בפרשת יבמין שנאמר כי ישבו אחים וגו' אמרו לו אם כבן אנו תן לנו נחלה ואם לא תתיבם אמנו עד כאן, והוא מה שאמר הכתוב כאן **למה יגרע שם אבינו** פירוש זו היא טענת יבום להקים שם המת, ולזה דקדקו בלשונם למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו והגרעון הוא כי אין לו בן וה' צוה כי ישבו אחים וגו' ובן אין לו וגו' יבמה יבא עליה וגו', מה תאמר שהבת כבן תחשב ופוטרת אם כן תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו, והגם דר' שמואל הקדים במאמר הבנות טענת הנחלה לטענת היבום, לא נתכוין אלא לומר ב' הטענות שאמרו ולא דקדק לומר אותם כסדרן, ודרך זה ישנו בין לסברת ר' יאשיה שאמר הארץ נתחלקה ליוצאי מצרים בין לסברת ר' יונתן שאמר לבאיה נתחלקה, לסברת האומר ליוצאי מצרים שואלים גם חלקו של צלפחד עצמו ושאר חלקים הנוגעים לו מובנים מעצמן ולסברת האומר לבאיה נתחלקה שואלים חלקים הנוגעים לצלפחד בחזרה:

ה **ויקרב משה וגו'**. אפשר שנתכוין לפי דברי תנא דחכמניות וכו' שהבאתי בפסוק למה יגרע ששפטו אם אנו כבן נירש ואם לאו תתיבם אמנו, כמו כן דבר משה לפני ה', וטעמו שאמר כן לשאם יאמר לו ה' אין להם נחלה יתן לו טעם למה לא תתיבם אמם. עוד יתבאר על פי מה שאמר בבבא בתרא (ק"ט): וזה לשונם אמר רבי חידקא שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא וכך היה אומר יודע היה משה שבנות צלפחד יורשות אבל לא היה יודע אם נטולות חלק בכורה וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על פי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן וראויה היתה פרשת מקושש וכו' אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו עד כאן, וכתבו התוספות שם בדיבור המתחיל יודע היה משה וכו' אף על פי שלא נאמרה פרשת נחלות יודע היה מטעם אם כבן אנו נירש אם כבת תתיבם אמנו כדלקמן עד כאן:

וקשה לדברי ברייתא זו מברייתא (זבחים קטו): שנחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל בסדר נתינת התורה שכלם מודים שנאמרו כללות התורה ופרטיה בסיני, ולפי ברייתא זו לא נאמר למשה אם יטלו חלק בכורה אם לא עד שנת הארבעים שהיה בערבות מואב אחר מיתת אהרן שכן אמר הכתוב ולפני אלעזר הא למדת שמת אהרן, בשלמא פרשת מקושש לפי שהיתה בשנה ראשונה כאומרם ז"ל (ספרי ח"א ק"ג): נוכל לומר שהיה ה' אומרה למשה בסיני אלא שנתחייב מקושש וכו' מה שאין כן מה שלפנינו, ועוד כפי זה מת אהרן חסר ידיעת התורה בפרט דין זה:

ונראה כי לעולם כל משפטי התורה נאמרו למשה בסיני כללות ופרטות וכמו כן פרשת נחלות והיה יודע משה ואהרן שהבנות יטלו גם חלק הבכורה, ומה שאמרו בברייתא לא היה יודע שיטלו חלק הבכורה פירוש בארץ ישראל, הכונה אם תחשב ראוי או מוחזק לפי שאין הבכור נוטל פי שנים אלא במוחזק ולא בראוי, ודבר זה לא בא מחמת חסרון ידיעת ההלכה אלא חסרון ידיעת מציאות זה אם קרוי מוחזק או ראוי, וחסרון ידיעת דבר זה אינו חסרון דיני התורה, וכן מוכיחים הדברים ממה שאמר שם בגמרא שמקשה מברייתא זו של ר' שמעון השקמוני לרבא שאמר ארץ ישראל מוחזקת היא ואמר ואי סלקא דעתך מוחזקת היא מאי קא מספקא ליה ומתוך היא גופא מספקא ליה במשמעות דקרא (שמות ו') ונתתי אותה לכם מורשה וגו', פירוש אם פירוש מורשה הוא ירושה וכפי זה הבכור יטול בה פי שנים או דלמא פירוש מורשה הוא שיהיו מורישין אותה, ופשטו ליה ירושה לכם ומורישין לבניהם והיינו דכתיב (שם ט"ו) תביאמו ותטעמו וגו' מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה וכו' עד כאן, הדברים מגידים שהספק היה בארץ לא במשפט הבכורה שכבר נאמרה פרשת נחלות, שאם לא כן מה מקשה התלמוד במה נסתפק משה כיון שעדיין לא נאמרה פרשת נחלות עד אותה שעה:

ונתבאר גם כן מהגמרא שגם משפט ארץ ישראל אם היא מוחזקת או ראויה נאמרה בתורה אלא שנסתפק משה בפירוש מורשה, וגם אותו ספק יש לו בירור בתורה מפסוק תביאמו ותטעמו ולא הרגיש בו כאומר מתנבאים ואינם יודעים וכו', ומעתה אומרם **ויקרב משה את משפטן** הוא טענת הבכורה בארץ, ואמר ליה רחמנא **והעברת את נחלת וגו'** ופירש שם שדורש רמז הבכורה מתיבת והעברת כדכתיב (שם י"ג) והעברת כל פטר רחם, והגם שתמצא שכל ענין הנחלות כתוב כאן, בזמנו נאמר בסיני אלא שנקבע כאן, כדרך שאמר ז"ל (סנהדרין נט): בענין מילה וגיד הנשה (חולין ק): שבסיני נאמרו אלא שנקבעו שם, אלא שנשאר לנו לידע היכן רמזו הבנות בדבריהם טענת הבכורה שאומר שעליה הקריב משה משפטן, ואולי כי אין צורך שישאלו אם הדיין יודע שיש להם זכות מה שלא הזכר בדבריהם ונסתפק בו ישאל עליו לאלהי המשפט. או אפשר שרמזוה במאמר **למה יגרע שם אבינו** שרצו שיהיה הדבר להם כאלו אביהם הוא הנכנס לארץ והדבר מובן שרצונם לומר שיטלו חלק הבכורה בארץ, ולפי זה אומרם **משפטן** פירוש המשפט שתבעו בחלק הבכורה:

ויאמר ה' וגו' לאמר. אומרם **לאמר**, פירוש שלא יחשוב משה כי מאמר כן בנות וגו' הם הדברים הנאמרים למשה שהקריב המשפט ואין צורך לאומרם לזולת לזה אמר לאמר שיאמר כמו כן להם, ואפשר שלא להם לבד אלא לישראל, ולזה לא אמר לאמר להם. או אפשר ממה שאמר אחר כך ואל בני ישראל וגו' גילה כי מה שקדם אין צורך לאומרם כי אם לבנות צלפחד, וכפי זה אומרם לאמר הוא לאמר לבנות:

כן בנות צלפחד וגו'. הוצרך לאמר כן ולא הספיק במה שפרט המשפטים, לומר שדרך המשפט ששפטו בשכלם לכל הפירושים שפירשנו בין לפי מה שאמר התנא דחכמניות היו ששפטו דין ירושה מדין יבום הצדיק ה' מה שדנו בשכלם בין מה שאמרו מדעת עצמן שנוגע להם חלקי הבכורה וחלק אחיהם, עוד נתחכם ה' לומר כן וגו' להעיר כי כל פרטי הדינים אשר יצו ה' בענין כמו שדרשו ז"ל בברייתא במסכת בבא בתרא (ק"ח): וזה לשונם נתן נתן זו נחלת אביהן, בתוך אחי וגו' זו נחלת אבי אביהן, והעברת זו בכורה וכו', ואמר ר"א אף חלק אחי אביהן וכו' דכתיב נתן נתן וגו' לכל אלו

הפרטים נתכונו בנות צלפחד בדבריהם, והוא אומר **כז בנות** וגו' וחזר לפרש דברים שכלל במאמר כן, הא למדת שהיתה כוונתם לשאול כל האמור, וכבר רמזנו למעלה בדבריהם, ונתכוון ה' גם כן לרומם הצדקניות החכמניות, ואולי כי לזה נתכוון בתיבת **לאמר** לשון מעלה כדרך אומר (דברים נו) האמירך היום לרוממם במאמר כן בנות צלפחד דוברות, עוד נתכוין ה' ליחד להם תשובה למשפטן בפני עצמן ולא כללן יחד במצוה אחת עם ישראל כשצוה בסמוך דכתיב ואל בני ישראל תדבר לאמר, להראות את אשר יכבד מכבדיו ועושי רצונו:

{ג} **וראיתה אותה**. ולא הספיק מה שכבר אמר וראה את הארץ, על דרך אומרם ז"ל (ספרי ח"א קל"ו) שהראהו ה' ראייה נסיית מה שאין כח בשיעור עין טבעיית לראות באור השמש זולת באור הגנוז כידוע, ולזה הבטיחו ואמר לו **וראיתה אותה** כי יאיר לפניו אור החיים, וכמו כן תמצא שאמר הכתוב (שם ל"ד) ויראהו ה' וגו' להעיר על האמור:

גם אתה כאשר וגו'. יתבאר על פי דבריהם ז"ל (ילקוט ריש פ' מסעי) שאמרו שאמר אהרן למשה אילו היה יודע כן היה רוצה בדבר מקודם לכן, והוא אומר **גם אתה** סמוך למאמר **ונאספת** לומר שלא יהיה נרתע מהאסיפה שמבטיחו שגם הוא יחפוץ וירצה ליאסף כשיראה עריבות המושג בשעת מיתה, וזה לך האות כאשר נאסף אהרן אחיך שהוא אמר לך שאם היה יודע וכו' הרי שגם החפץ והרצון יסכימו ליאסף. עוד ירצה להעירו במצוה המוטלת על הצדיקים לעשות בשעת מיתה, והוא שיצדיק עליו את הדין ויחפוץ בגזירת מלך שתתקיים, והוא אומר **ונאספת וגו' גם אתה** פירוש אפילו אתה תסכים ליאסף כדרך אומר (תהלים לא) בידך אפקיד, ואמרו **כאשר נאסף אהרן וגו'** פירוש על דרך אומרם ז"ל (ילקוט שם) שאמר לו משה לאהרן אחי מקובל עליך למות אמר לו הן אמר לו נעלה להר מיד עלו וכו' עד כאן, והוא מה שרמז במאמר **כאשר נאסף אהרן** פירוש שהסכים גם הוא על האסיפה, וטעם הדבר שעושה ה' כסדר זה לפי שאינו חפץ ליטול נפש הצדיק אלא ברצונו לרוב חיבת ידידיו, גם שבזה ישלמו האושר השלם כאמור (דברים ו) ובכל נפשך:

{טו} **וידבר משה וגו' לאמר**. הנה למה שקדם לנו מדבריהם שלשון דיבור יגיד על מענה קשה כפי זה למה אמר הכתוב **וידבר משה לפני ה'** שאין זה מהמוסר, עוד צריך לדעת אומר **לאמר** שאין לה משמעות במה שלפנינו, ואפשר כי משה בא בטענת משפט לבל ימות, ולא למה שממנו אלא בשביל ישראל כאשר אבאר מאמריו לזה אמר לשון דיבור, ולפי שבמאמר משה האמורים בענין אינם אלא דברי חיבה ורחמנות על ישראל אין תכלית הדברים עומד בנאמר אלא במתחייב מהמאמר שהוא מניעת המיתה ממנו כאשר אבאר והוא אומר **לאמר**:

{טז} **יפקוד ה' אלהי הרוחות וגו'**. צריך לדעת א' למה בחר כינוי זה מכל כינויי המעלה והשבח הידועים לה'. ב' למה האריך לשון **אשר יצא וגו' ואשר יבא ואשר יוציאם ואשר יביאם**. ג' אומר **ולא תהיה עדת וגו'** מנין יעלה על הדעת שה' יעלים עינו מבניו שיהיו כצאן אשר וגו'. אכן יתבאר הענין על זה הדרך דע כי תכונת השכל ובחירתו ושלילתו רחוקה בגדר הנשתווין בריבוי הנושאים, וכשם שישתנו הנבראים בצורתם ובקומתם ואין ההשתוות בהם כמו כן ויותר מהמה בענין השתנות הנבחר והנשלל בבחינת השכל והרצון, נוסף על שינוי פרטי הטבע בתכונת ההרכבה שביסודות וכוחות היוליים אשר מהם יולד הבחירה בדומים, וימצא לפעמים ההשתוות בתכונה והוא נעלם, והוא מה שכיוונו רז"ל (נדרים לט:) לומר בן גילו בענין ביקור חולים, ומזה תשער שיושלל בגדר הנמצא שישתנו רבים כהמה ס' ריבוא שהיו בדורו של משה לאחד, והמלך אשר ישים ה' עליהם לא ישתנו ברצונם אליו זולת האיש משה שאמרו ז"ל (תיקונים סט) שהיה שורש כל הנשמות של דור המדבר בסוד אומר (ישעי' סג) משה עמו, ועיין מה שכתבתי בפסוק (לעיל י"א י"ב) האנכי היריתי וגו', וזו היתה סיבה שהפקיד והנפקדים נמזגו לגדר ההשתוות וכל אחד היה לו כלבבו:

זה הוא גם כן טעם שצוה ה' עשות שופטים לשבטיך וכו' לפי שהשבט יתקרב בתכונה לענפיו, וזה ידע ובחן משה עליו השלום ואמר תשובה למאמר המיתה **יפקד ה'** פירוש ימנה, **אל אלהי הרוחות** פירוש שיודע רוח של כל בשר וגדר תכונתם תמנה אחד שיהיה טבעו שוה בתכונה לכל העדה שיסכים הוא למה שיאמרו הם ויסכימו הם למה שיאמר הוא להם, והוא אומר **אשר יצא לפניהם** פירוש שיהיה לו הרצון בהם, **ואשר יוציאם וגו'** שיהיה להם הרצון כמוהו לצאת ולבא עמו, ותלה הדבר בו כי הוא המלך, ובחירה כזאת היא מוחלטת השגה מזולתו יתברך כי הוא לבדו יודע תוכן הרוחות וידע רוח שתתמזג עם כלן, ואיש כזה אינו בנמצא זולת אם יהיה אדם כמשה שכל ישראל הם ענפיו והוא שורש לכולם, וזולת זה תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, ותכלית כוונת דברי משה לה' הוא על זה הדרך אני אעשה כאשר אדוני דובר אבל יתקן דבר זה קודם אם יוכל להכנס בגדר התיקון ואם לא

תהיה עדת ה' כצאן וגו', והיוצא מזה הוא ולא ימות כרמוז בתיבת לאמר שאמרנו, ומתוך הדברים אתה למד שאם ימצא איש כזה הנה הוא מסכים גם הוא ליאסף אל עמיו כמאמרו יתברך:

יח **ויאמר ה' וגו' קח לך וגו' אשר רוח בו.** צריך לדעת אומרו **קח לך**, עוד אומרו **אשר רוח בו** וכי יש אדם שאין בו רוח, עוד צריך לדעת מה זו סמיכה. אכן לפי מה שפירשתי בדברי משה באה התשובה שפירש אומרו קח לך פירוש כחששתך ולדברך קח את יהושע, ודע שהוא איש אשר רוח בו פירוש אתה ישנך שורש כל הנשמות והוא ישנו בבחינת הרוח, והוא אומרו **אשר רוח בו** פירוש שורש כל רוחות הדור ההוא, וצוה ה' לסמוך ידו להעיר לרוח מהות הנשמה שבמשה, והוא אומרו לבסוף **למען ישמעו כל עדת בני ישראל** סמוכה למאמר ונתת מהודך עליו, לומר שבזה יהיה גם כן כלול משורש הנשמות ובזה ישמעו פירוש יקבלו מאמריו, כל עדת בני ישראל פירוש תהיה גם כן תכונת האנשים השלמים בעלי הנשמה מרוצית ממנו:

כא **על פיו יצאו וגו'.** פירוש חוזר על ה' האמור בסמוך הוא המוציא והמביא בהודעת האורים והתומים:

כב **ויעש משה כאשר וגו'.** פירוש סמוך למצות המלך, והגם שה' לא צוה לו כן אלא תשובה למאמרו ואין הכרח שיעשה הדבר תיכף אף על פי כן מיהר עשות מאמר ה':

כג **ויסמוך וגו' ויצוהו.** פירוש לשון צוותא שהאיר בו הוד הנשמה כמו שפירשתי למעלה במה שכתוב וסמכת, וידיק כפי זה אומרו **כאשר דבר ה' ביד משה** שאין משמעות למאמר זה וכי הדיבור הזה ענין הנתפם ביד, אלא פירוש כי ה' דבר שהשפעת ההוד יהיה ביד משה ליהושע. עוד ירמוז אל המלכות על דרך אומרם ז"ל אין צו אלא מלכות (ש"א י"ג) דכתיב ויצוני ה' לנגיד, וידיק גם כן אומרו כאשר דבר ה' ביד משה פירוש כי המלכות דבר ה' שתהיה ביד משה במקום שמן המשחה:

במדבר פרק-כח

ב **צו את בני ישראל וגו'.** צריך לדעת למה סידר פרשת הקרבנות במקום זה אחר מינוי יהושע ולא במקום שצוה על הקרבנות בפרשת אמור, שהרי מצוה זו מוכרח אתה לומר שנהגה משהוקם המשכן ויהושע נסמך בשנת הארבעים, ואולי שבא לומר שאם ירצה יהושע להקריב תמידין ומוספין משלו שאינו רשאי הגם שדין ציבור יש לו כדמוכח מכמה מקומות, לזה סדר מצוה זו אחר מינוי יהושע וצוה בה שתהיה משל ציבור כאומרו צו את בני ישראל וגו' לומר שאין התמידים באים אלא משל ציבור, ולזה כפל לומר **ואמרת אליהם** לעיכוב, ודקדק גם כן באומרו **אליהם** ולא אמר להם, לפי מה שפירשתי בפרשת וירא אליו כי ירצה מיעוט זולתו כמו כן במה שלפנינו העיר אותנו שכוונתו למעט, שוב ראיתי לרז"ל (ילקוט) שאמרו וזה לשונם לפי שהיו ישראל אומרים לשעבר היו המסעות נוהגים והתמידין נוהגים פסקו המסעות פסקו התמידין אמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור להם שיהיו נוהגין תמידין עד כאן לשונם, וע' פנים לתורה:

את קרבני לחמי וגו'. פירוש לפי שיש בתמידין שלשה מיני קרבן, אחד הקרבת התמיד, ב' עשירית האיפה של מנחת התמיד, שלישי הנסכים, כנגד הקרבת התמיד אמר **קרבני**, וכנגד המנחה אמר **לחמי** שנקראת לחם ושניהם כליל לאישים לזה אמר **לאשי**, וכנגד הנסכים אמר **ריח ניחוחי** שאין בו אלא ריח שהוא אינו לאישים אלא יוצק על היסוד ויורד לשיתין, ובשלשה דברים דקדק לומר בכינוי, קרבני, לחמי, ניחוחי, לומר שכולן של הקדוש ברוך הוא בורא הכל ועדיין ברשותו כאמרו (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה ופרשנוהו במקומו, ודקדק גם כן לומר **לאשי** בכינוי, לומר שגם האש היא של הקדוש ברוך הוא, ומעתה מה שישראל מקריבין הוא מנכסיו של הבורא:

לזה נתחכם ה' ונתן אזהרה ואמר תשמרו לומר שאם לא יעשו הנה הם גוזלים נכסיו ועוברים בלאו, ואומרו **להקריב לי** וגו' פירוש כי מה שיעשו הוא הקרבת חלק מנכסיו לפניו אבל עקרון של נכסים הם של המקום:

עוד נתכוון בזה להודיע סוד הקרבן שהוא לקרב ענפי הקדושה שהם חלק ה', והוא מה שנתכוין באומרו **קרבני** בכינוי אליו והבן, ואומרו **לחמי לאשי** פירוש לחם נה שאני מצוה להביא לאישים סודו הוא קרבני שכשעולה לה' ריח ניחוח מתקריבים כל ניצוצי הקדושה שנתרחקו:

ג **ואמרת להם זה האשה וגו'.** יחד אמירה אחרת, גם אמר **זה האשה**, לבל יחשבו כי מה שיצו ה' כבש אחד וגו' לתמידין הוא לצד ההסתפקות ולא לשיעור הנגבל בשלילת היותר ממנו והפחות ממנו, לזה יחד אמירה להגביל הדבר ואמר זה האשה זה ולא יותר ממנו את הכבש אחד וגו' ואת הכבש וגו', נמצאת אומר שבפסוק ראשון צו את וגו' נצטוו על התמדת הקרבת התמידין, ובפסוק זה נצטוו על שיעור הקרבת התמידין:

ט **וביום השבת שני כבשים וגו'.** טעם שמוסף שבת הוא מועט מכל מוספי ראש חודש ומוספי יום טוב והמועדים, הוא סוד לחם משנה, ולזה מוספיו שני כבשים על שני כבשי תמיד, וסוד השביעיות רמוז ביום עצמו כי הוא שביעי מה שאין השביעיות מסוים לא בראש חודש ולא בשאר ימים טובים, והגם שיש שביעי של פסח, אין השביעיות קבוע בו כיום השבת והבן:

יא **ובראשי חדשיכם.** אמר בכינוי חדשיכם לפי שקידוש החודש תלוי בבית דין של של מטה:

יז **לחדש הזה.** תיבת **הזה** מיותרת ודרשוה רז"ל (תו"כ כ"ג ו') למעט סוכות ממצה, וכבר פירשתיה בפרשת תזריע:

כז **בהקריבכם וגו' בשבועותיכם.** נתכוון לומר כי אין החג על סימן מנחה חדשה לבד אלא גם לתשלום ספירת השבועות, כי הוא תיקון גדול לנשמות עם בני ישראל כאמור בספרי אנשי אמת, ודקדק לומר בשבועותיכם בכינוי, להעיר כי השבעה שבועות הם בחינת שבעה הצדיקים יסודי עם בני ישראל כאמור בספר הזוהר (תיקונים כא):

עוד נתכוין באמרו **בשבועותיכם** לשלול דעת שוטים (מנחות סה:) שסוברים במה שאמר הכתוב ממחרת השבת הוא שבת בראשית לזה אמר **בשבועותיכם** פירוש השבועות שלכם, ואם פירוש מאמר ממחרת השבת שבת כראשית אין שביעיות אלו שלהם אלא שביעיות עולם, כיוצא בדבר מצינו שאמרו בברייתא (שם ע"ב) וזה לשונם ר' יהודה אומר תספור לך יצתה שבת בראשית שספירתה בכל אדם:

במדבר פרק-כט

ג **והקרבתם עולה וגו' לה' פרים וגו'.** נראה כי טעם המעטת הפרים יום יום, לפי שיש ב' סודי שביעיות, האומות הם הרבים שבעים אומות ונמשלו לפרים, וישראל גם כן הם בבחינת השבע בסוד בת שבע (זוח"ג) וכל מעשיהם שביעיות, הקרבנות בכל המוספין שבעה שבעה, ימים טובים שבעה שבעה, השבת סוד שבעה ענפי אילן שבו שורש נשמתן שבעה, צדיקים שבעה, ורמז ה' כנגד האומות הרמוזים בפרים שיהיו מתמעטים והולכים:

ורמז בחשבון זה קבוע ארבעה עשר כבשים לרמז ב' הדרגות שבישראל שבאים ברמז הכבשים אחד נסתר ואחד נגלה, הנסתר הם הברורים שצריך לברר מהאומות, והנגלה הם המבררים, ולזה כשכלים הפרים זה לך האות שכלה מהם הנסתר ולא ישארו כי אם ישראל למופת ואות, והוא מה שרמז ה' בקרבן יום עצרת שבעה כבשים שהם לבני ישראל צאן קדשים, פר הוא הנשאר מהאומות מענף ישמעאל, איל הוא הנשאר מבני עשו הבא מיצחק והבן סוד הדבר:

במדבר פרק-ל

א **ככל אשר וגו' את משה.** ולא הספיק לומר אותו ומוכן שעל משה הוא אומר, להעריך שהוא מאמר בפני עצמו שהם דברי התורה שמעידה ואומרת שהמאמר ממנו אליהם היה ככל אשר צוה ה' את משה, מה שלא היה נשמע אם היה אומר אותו שאז היה נשמע שהוא גמר מאמר ויאמר משה וגו' ככל אשר צוה ה' אותו, ועדיין אני אומר שהוא חשב כן ומי יאמר שלא טעה בדבריו ולא שינה בהסח הדעת: